

מרחץ עם בישראל

מוסף לרבעון משראץ

גיליון מס. 1 • דצמבר 1995

תוכן העניינים

מה קורה לריקודי העם?

תהליכים ותחזיות • דן רונן

3

חתונה כאירוע עממי וכמקור השראה למחול בימתי

רנה שרת

7

שביבים

9

סעדיה גור-אש

מבכירי רקדני התימנים בישראל • צבי פרידהבר

10

כרמיאל - כיוון חדש

פסטיבל כרמיאל • יזרעאלה כהנא וברכה דודאי

12

תעודה מהארכיון - על גורית קדמן

שרה לוי-תנאי

13

תחזית פסטיבלים של ריקודי-עם בעולם

16

WHAT'S INSIDE

WHATEVER IS HAPPENING TO ISRAELI FOLK DANCE?

Dan Ronen

3

A WEDDING AS AN IMAGE OF FOLKLORE & INSPIRATION FOR STAGING

Rena Sharett

7

BITS & BYTES

9

SA'ADYA GUR-ESH

A Yemenite Performer • Zvi Friedhaber

10

A NEW DIRECTION AT CARMIEL FESTIVAL

Yezraela Kahana and Bracha Dudai

12

DOCUMENT: ABOUT GURIT KADMAN

Sara Levi-Tanai

13

WORLD WIDE FOLK DANCE FESTIVAL CALENDER

16

מחול בישראל - רבעון לענייני מחול היוצא לאור שנים אחדות, פונה לקהל יעד רחב ומגוון, לאנשי מחול על סגנונותיהם השונים. בעיקר עוסק הרבעון במחול אמנותי בארץ ובעולם.

מערכת העיתון החליטה להקדיש מדור מיוחד למחול העממי והאתני.

בהופעת הבכורה של מדור זה, ראינו לנכון להביא ימי בראשית של התהוות תנועת ריקודי-העם בישראל ומאידך גיסא להעניף מבט על ההווה, עם מחשבות לעתיד.

אנחנו שמחות שניתנה האפשרות לבטא את המחול העממי ברבעון. זהו ניסיון לתת במה לעוסקים בריקודי-עם: רוקדים, יוצרים, מארגני פסטיבלים, מנהלי להקות שחיים ונושמים יום יום מחול. כמו כן מאפשר המדור לאנשי המחול האמנותי להציץ לעולמו של מחול העם.

אנחנו מזמינות את הקוראים להתלבט יחד איתנו בעיצוב מסגרת הולמת למדור החדש ולתרום את חלקם בעצה, כתיבה, חומר חזותי ואינפורמציה מעודכנת.

רבים מהרוקדים אוהזים בידם מצלמה: מאוד נשמח לקבל תצלומים, המתעדים ריקודים, התכנסויות מפגשים והרקדות. נשתדל לפרסם ככל האפשר חומר תיעודי כזה, שיגיע אלינו, ככל שירשה המקום ויאפשר טיב החומר. אנו מתחייבים להחזיר חומר צילומי לשולח, בלי להתחייב, כמובן, להדפיס הכל.

המוסף לריקודי-עם שליד הרבעון למחול בישראל יהיה מעתה צמוד להופעת הרבעון, ויגיע לכל מנוייו. המוסף לא יימכר בנפרד. מנויי הרבעון וקוניו יקבלו את המוסף ללא תוספת תשלום. מחיר המינוי לשנה (ארבעה גיליונות) של הרבעון והמוסף הוא 68.00 ש"ח (כולל משלוח) ובחו"ל 37.00 דולר (בדואר ים ויבשה). לרכישת מנוי ניתן להשתמש בטופס המנוי המצורף לרבעון או באמצעות כרטיס אשראי מוכר, בטלפון או בפקס.

העורכות,

ברכה דודאי
יזרעאלה כהנא

ISRAEL FOLK DANCE

Nr. 1, December 1995

A supplement to the

"Israel Dance Quarterly"

Editors: Bracha Dudai,
Yezraela Kahana and the
editors of "Israel Dance
Quarterly"

מחול-עם בישראל

גיליון מס' 1, דצמבר 1995

מוסף לרבעון "מחול בישראל"

עורכים: ברכה דודאי,

יזרעאלה כהנא ועורכי

הרבעון "מחול בישראל"

מו"ל: זום הפקות

כתובת: רח' שוהם 39,

חיפה 34679

טל/פקס: 04-8344051

• בתמיכת מנהל התרבות -
משרד האומנויות
והמרכז להדרכת ספריות
ציבוריות.

מה קורה לריקודי העם? תהליכים ותחויות

מאת דן רוני

האם ריקודי העם הישראלים הם "פולקלור"

במסגרת חגיגות ה-200 לעצמאות ארה"ב בשנת 1976, נערך במרכז וושינגטון הבירה אירוע גדול על ידי ה-SMITHSONIAN INSTITUTE - מערכת המוזיאונים של ארה"ב. האירוע כונה "שונות ואחדות" ועיקרו היה הצגת מה שהשתמר בפולקלור האמריקאי ממורשת ארצות המוצא של הקהילות ובני העמים השונים שהגיעו לארה"ב והמהווים את אוכלוסייתה. לצד כל "קהילה" אמריקאית שהציגה את עצמה התבקשו המדינות שמהן באו המהגרים לשלוח להקות פולקלור ולהציג את ה"שורשים" של הקהילות "שלהן" בארה"ב.

ישראל, על אף שהיא לא ארץ המוצא העיקרית של יהודי ארה"ב, התבקשה לשלוח להקות להופיע לצד המופעים ותצוגת הפולקלור של הקהילה היהודית בארה"ב.

מומחי פולקלור מארה"ב באו לבדוק את הלהקות שהצענו לשלוח לאירוע חשוב זה. אני כיהנתי אז כיועץ שר החינוך והתרבות, והתבקשתי לעמוד בראש משלחת ישראל לחגיגות ה-200 לעצמאות ארה"ב. הצענו למומחי הסמיתסוניאן להקות ריקודי-עם וחברות זמר שלדעתנו מבטאות את "ההמשכיות והשינוי" בפולקלור היהודי ואת "השונות והאחדות" בקיומנו. המומחים מארה"ב סירבו לכלול את המופעים שהצענו בחגיגות בארה"ב, בטענה שהם "תעמולה ציונית" ושהריקודים הם לא פולקלור ואין בהם אותנטיות, אלא הם יצירה מלאכותית בידורית אקלקטית. הם כללו רק את להקות העדות ששלחנו: כליזמרים ממאה שערים, תימנים, כורדים, חזנים מרוקאים ועוד. באירוע השתתפו כחמישים מדינות, ומופעי הפולקלור שכללו את כל אמנויות-העם הוצגו ליד האנדרטה של ג'ורג' וושינגטון. בהופעה הישראלית-יהודית, כל להקה עדתית הציגה את הפולקלור שלה, ובסיום ההופעה, להוציא את הכליזמרים ממאה שערים, כולם רקדו יחד.... "מים מים", מחול עובדיה, ימין ושמאל וקומה אחא, ובכך דווקא באה לידי ביטוי האותנטיות של ריקודים אלה.

המומחים לפולקלור מארה"ב שהתבססו על מחקרים במדינות אחרות, לא הבינו שריקודי העם שלנו, על אף שהם "עכשוויים", הם תופעה מיוחדת של פולקלור; לא הבינו שריקודי העם שלנו הם ריקודים אותנטיים ושורשיים על אף שהם מושפעים ממקורות שונים; והעיקר, שהם ביטוי אמיתי של ציבור רוקדים גדול.

הסיפור הזה, עשרים שנה אחרי, עדיין מעורר, לדעתי, למחשבה ומעלה שאלות. האם ריקודי העם שלנו הם "פולקלור"? האם ימשיכו להתקיים כשבמדינות רבות פולקלור עשיר בן מאות שנים הולך ונעלם, או נשאר כמוצג מוזיאוני או בידור לתיירים. הרי גם דפוסי התנהגות אותנטיים אחרים, שנוצרו בהדרגה בתקופות שבהן שינויים היו איטיים, נעלמים בהשפעת הכפר העולמי הקטן, תהליכי העיור והתיעוש, המהפכה התקשורתית האלקטרונית והבידורית ומהפכת המיחשוב.

מה קורה היום לריקודי העם? ובמיוחד מה יקרה להם בעתיד - הן שאלות חשובות ומרתקות. האם ריקודי העם שנוצרו בהשפעת "המהפכה הציונית", במסגרת המאמצים ליצירתה של תרבות עברית לאומית מקומית וייחודית, יחזיקו מעמד בתקופה ה"פוסט ציונית" - בתקופה שבה המטרות הקולקטיביות הלאומיות מאבדות מחשיבותן בחיינו ומטרות אישיות אגואיסטיות, של הישגיות והצלחה, ותופעות של רדיפת כוח, כבוד, התעשרות מהירה וחוסר אכפתיות כלפי אחרים תופסות את מקומן?

האם ריקודי העם שהיו ביטוי של שייכות, חיפוש דרך וזהות והתלהבות מהפכנית-לאומית יחזיקו מעמד בחברה תחרותית, המושפעת מתהליכי מסחור, תרבות הרייטינג, דרישה לגירויים בידוריים מהירים, חזקים ורבים, דרישה לריגושים, ותופעה של שינויי-אופנות מהירים (הנובעים גם ממסחור, גם מחיפוש אחר ריגושים חדשים וגם מהתפתחות חברה כלל עולמית)?

האם ריקודי העם כפי שהכרנו אותם תמיד יחזיקו מעמד? האם יתאימו עצמם לשינויים המהירים? ומה תהא התוצאה של התאמה זו? האם הסולידריות החברתית והערבות ההדדית, שהיו ממאפייני תקופת טרום המדינה ושנות המדינה הראשונות, ושריקודי העם הם גם אחד מבטיוייהם וגם תורמים לחיזוקם, סולידריות בין דתיים וחילונים, בין עדות, בין מעמדות כלכליים, בין גילאים - האם סולידריות זו תחזיק מעמד?

האם במציאות שבה תהליכי הקיטוב הפוליטיים, הכלכליים, העדתיים והלאומיים, הקיטוב בין ערבים ויהודים, בין דתיים וחילונים, בין ימין ושמאל מחריפים ומעמיקים ריקודי העם ימשיכו להיות ביטוי של כולם?

האם התהליכים שכולנו ערים להם בריקודי העם עצמם - ריבוי הריקודים, מסחור, הופעות ראווה, התחזקות מרכיבים של בידור, חיקוי הפעילות האירובית, הדיסקו והפאבים, התמקצעות, צמיחת מדריכים שפרנסתם על ריקודי העם, חיבור מלאכותי של ריקודים, האם מתקפת הבידור והשעשועים, הפופ והרוק, הדיסקו והפאבים הזו תשפיע על ריקודי העם? ואם כן לאיזה כיוון?

ואולי, למרות השינויים המהירים בסביבה, בטכנולוגיות, בטבע, במקצועות העבודה, באופנת תרבות-הפנאי, בתנאי החיים, בשאיפות ובצרכים של הישראלים, ממשיכים להתקיים הבסיס, הצרכים והיסודות מהם צמחו ריקודי-העם, וריקודי העם לא ייעלמו. אולי ההשתתפות בהרקדות ובחוגים לא תפחת. יותר מזה, יתכן, אפילו, שריקודי העם ישכילו לנצל את התחרות עם גורמי משיכה אחרים בתרבות הפנאי ואת התהליכים הטכנולוגיים והחברתיים להתפתחותם הם?

מה יקרה לריקודי העם

תחויות הן סיכון מחושב. נאמר כבר שנבואה ניתנה לשוטים, ואינני מבקש לי תואר זה. תחויות הן בדרך כלל ניתוח תהליכים בעבר ובהווה והשלכתם על העתיד, ובזאת גם חולשתם. העתיד הוא נעלם, לגבי העבר קיימים חילוקי דעות וגם לגבי ניתוח תופעות ההווה ומשמעותן אין לעתים קרובות הסכמה. עם זאת, טבעו של האדם שהוא מבקש לדעת ולהבין מה היה, מה הווה ומה יהיה.

במחקר על תחויות כלכליות שנעשו במאה השנים האחרונות נמצא, שרובן, וגם התחויות המדיניות והחברתיות, לא התגשמו. מנהל משרד הפטנטים בארה"ב בשנות השלושים אמר, שאפשר לסגור את משרדו: "לא צריך עוד פטנטים, הכל כבר הומצא".

זוכה פרס נובל בכלכלה השנה, הפרופסור האמריקאי מאוניברסיטת שיקאגו רוברט לוקאס, הוגה "תורת הציפיות", קבע שהציפיות הכלכליות נוטות להגשים את עצמן, ולהאפיל על

תחזיות כלכליות מלומדות. רעיון זה ידוע בשם "ציפיות רציונליות". בהתאם לתפיסה זו, הציפיות הן יסוד ההתנהגות הכלכלית. עד שנות השבעים נהגו כלכלנים לבנות את הציפיות כאילו היו מבוססות על העבר וסברו שהן יהיו מבוססות בעיקר על הניסיון. אבל זה היה מוטעה. כבר בראשית שנות השישים טען כלכלן בשם ג'ון מות שמוטב להניח שלאנשים יש "ציפיות רציונליות" המבוססות על נתונים ודוחות את הציפיות המוטעות. לוקאס הראה עד כמה רעיון פשוט זה חשוב.

אם נפעיל גישה זו לגבי ריקודי-העם, אפשר להניח כי מה שיקרה בתחום זה תלוי בציפיותיהם של הרוקדים, בציפיות שלא ייראו להם מוטעות. ציפיות אלה מתבססות על ניסיון העבר אבל הן גם תלויות בשינויי ההווה ובדחיית הציפיות שהסתברו כשגויות. אין עדיין מחקר מעמיק בנושא זה בריקודי-העם, ואיננו יודעים מספיק מה הציפיות של הרוקדים. המטרה של מאמר זה היא להגדיר הנחות ולהעלות השערות בנושא זה ולהציגן לדיון.

חיפוש זהות ישראלית (השפעות כנעניות)

לפי דעה אחת ריקודי-העם הישראלים נוצרו בהשפעת השקפת עולם "עברית" ואולי "כנענית" והם ביטוי לאחת הבעיות המרכזיות של הישראלים - בעיית הזהות הלאומית הישראלית:

על פי ממצאים של פרופסור יוסף אגסי ואחרים במחקרם מ-1991 **מיהו ישראלי?**, בקרב הנוער בארץ קיים בלבול מושגים לגבי דת ולאום, ועם זאת קיים הרצון לפתח זהות לאומית ישראלית נוסף על הזהות הדתית היהודית.

יש המייחסים את צמיחת ריקודי העם לתפיסות העבריות-כנעניות של שנות הארבעים. הפילוסופיה הזו קבעה שבארץ ישראל מתגבשת אומה חדשה עם שורשים וזיקה לתושבי הארץ הקדמונים ושאומה זו תכיל את כל הקבוצות האתניות המתגוררות בגבולות ארץ כנען. בספרו של אהרון אמיר **מטעני צד** נטען שתפיסה זו העמידה בראש סדר העדיפויות שלנו את הלאומיות העברית.

התנ"ך, הטבע ותושבי הארץ שימשו לכנענים מקורות השראה, והכנעניות השפיעה על יצירות אמנים וסופרים רבים, כמו למשל על פסלו של יצחק דנציגר "נמרוד" מ-1938. הפסל הוא של דמות מיתית של גבורה ובדידות, עשוי מאבן חול נובית אדומה שנלקחה מפטרה, העיר הנבטית, ומבטאת את הקשר בין היצירה, המקום, והחווייה העברית הישראלית והוא נועד לעטר מבוא לאוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים. דוגמאות אחרות כאלה הם: הצייר אחיעם, הפסל מלניקוב, שפסלו "האריה השואג" בתל-חי דומה לאריות שבתגליות חצור, השירה של יונתן רטוש ושל שאול טשרניחובסקי, ששלל את דמות היהדות שהתגבשה בגולה, כי סבר שהיא מגבילה את חרות האדם ויצירתו, ושאל למיזוג תרבות היהדות בתרבות העולם וביטא זאת יפה בשורותיו: "ובארץ יקום דור; יחיה, יאהב, יפעל ויעש"; דמויות כמו אורי **בהוא הלך בשדות** ואליק **מפרקי אליק** של משה שמיר; סיפוריו של ס. יזהר, שיריו של אלתרמן; היווצרותו של מיתוס הצבר ולבסוף, התפיסות הכנעניות השפיעו גם על יצירתם של ריקודי העם ושירי העם הישראלים.

הקיצוניות של הכנענים בזמנם, העובדה שהעם היהודי לא מתאים למסגרות תיאורטיות קיימות ושאי אפשר בדור אחד ליצור תרבות גרמו לכך שהכנעניות לא הייתה שורשים. הדחף של הכנעניות של שנות הארבעים והחמישים חדל להשפיע אולי משום שכפי שטוען אורי אבנרי, הדור הראשון לגאולה לא ממש מרד בדור האבות אלא חזר אל העיירה היהודית. אולי גם בשל השימוש בסמלים דתיים והניסיון המבלבל ליצוק בסמלים אלה תכנים לאומיים כדי ליצור טיפוס יהודי חדש

שלא יהיה גלותי. אורי אבנרי טוען שאחרי השואה החל להתמוטט "מיתוס הצבר", שאולי בכלל מעולם לא היה. אורי בן כנען, הגיבור המחוספ של התבגר **מאקסודוס** וגיבורי החידה המתבודדים והמסתפקים במועט, הפכו למבוגרים גסים חסרי התחשבות, אנטי אינטלקטואליים ונהנתנים, וכמוהם גם גיבורי הסרטים "נועה בת 17", "לאן נעלם דניאל וקס", ומושאי מחקרו של יוסף אורן על "התמוטטות מיתוס הצבר".

הזמן, לדעתי, לא ממתן את העניין בתרבות הישראלית, על אף כשלון הכנעניות והעבריות וההשתלבות במרחב השמי. התנועה הכנענית כתנועה תרבותית נעלמה אבל ריקודי העם ושירי העם נשארו, למרות תהפוכות הזמן. הם קלטו מעט מהתפיסות הכנעניות והיו חלק מהמאמץ המכוון ליצור תרבות ישראלית עברית לאומית בארץ התנ"ך. יצירתה החלה סביב חגי החקלאות הקדומים, עוד בריקודים כמו ההורה של ברוך אגדתי מ-1924, חג הגז של לאה ברגנשטיין בשנות השלושים, "חג המים" בנען, ריקודיהן של רבקה שטיימן, שרה לוי-תנאי, ירדנה כהן, ריקודיו וסרטיו של זאב חבצלת ועוד.

אבל, שלא ככנעניות, תהליך יצירת ריקודי העם היה ניסיון שהצליח ליצור בסיס משותף, ישראלי, למזוג ריקודי מזרח אירופה ודבקות בני-ערב, את "הדבקה והדיבוק", ההורה והשרלה, הדעסה והקארקוביאק, את התנ"ך ומדינת ישראל, חגי החקלאות הקדומים ומקראי הקודש, את הישן והחדש, המסורת והחיים המודרניים הם הפכו ליצירה שהיא מכנה משותף לכל הישראלים על אף השוני, ושתורמת להתמודדות עם המתחים, להעמקת רגש השייכות, אפילו אם רק באותם הרגעים והשעות שבהם רוקדים ריקודי עם. ההנחה שהמקומיות, האזור הגיאוגרפי, האקלים והטבע יוצרים תרבות משותפת ומכנה משותף אולי אינה מבוססת דיה, אבל אין ספק שהמקומיות בתוספת מערכת ערכים משותפים עתידים ליצור זהות ותרבות.

הלחצים לחיפוש הזהות הישראלית קיימים. הצורך במערכת ערכים משותפת קיים. דוגמה לכך היא טענתו של תום שגב בספר **המיליון השביעי**, שהשואה הפכה להגדרת זהות יהודית וישראלית, מענה לאובדן שורשים יהודיים דתיים ולחילוניות שאינה דורשת מעורבות אישית.

האם ימשיכו ריקודי העם לתת ביטוי לזהות ישראלית

אם ניתוח זה נכון, והציפיות מריקודי העם הן שהם יתנו ביטוי לישראליות שלנו (עם כל הבלבול הקיים לגבי המושג), מעבר להגדרות של "כל העולם נגדנו" או שמירת מצוות, שיסייעו בבניית הזהות הלאומית הישראלית, ריקודי העם ימשיכו להיות ביטוי לרבים שימצאו בהם את מקומם וישאבו מהם הנאה גם מפני שהם אינם בילוי זמן גרידא, שהם אינם מחול אירובי סתמי לפיתוח הגוף, אלא (כפי שהרוקדים מכנים אותם) ביטוי ל"ישראל היפה", עם כל הפרובלמטיקה של מושג זה היום. ד"ר צבי פרידהבר תורם ללימוד ההיסטוריה של ריקודי העם בישראל, למחקרם ולתיעודם. שנים רבות הוא מלמד על המקום

ההיסטורי והפוליטי של צורת ביטוי זו. ריקודי העם אינם ניתנים להפרדה מהיבטים אחרים של התרבות הבלתי-חומרית, כמו חינוך, רעיונות פילוסופיים, פוליטיים, כלכליים ואסתטיים, והתרבות החומרית של חברה צרכנית. ריקודי העם הם גם חלק מאמנות המחול, שהיא ביטוי לערכים, ציפיות, משמעויות, יחסים בינאישיים ויחסים בין הפרט והכלל. המחול הוא, מצד אחד, הישג אמנותי ומצד שני מעוגן היטב בהשקפות עולם, ולא במקרה אחד המובילים בתחום המחול באנגליה, פיטר ברינסון, הציע בספרו **מחול כחינוך לקראת תרבות מחול לאומית** (הודפס ב-1993 בישראל), לקבוע מדיניות של תרבות מחול לאומית.

האקלקטיות של ריקודי העם - כמרכיב של תרבות ים-תיכונית

לריקודי העם הישראלים יש סגנון ישראלי, על אף שהם מושפעים ממקורות שונים, יתכן אפילו שאקלקטיות זו היא אחד ממרכיבי הסגנון שלהם, והיא אמיתית משום שהיא מבטאת מציאות אקלקטית של כל התרבויות הקיימות כאן זו לצד זו. המזרח התיכון בכלל מתאפיין בתרבויות שונות ורבות. פלורליזם וחילופים בין תרבויות זה עיקרו של מה שמכונה "תרבות ים-תיכונית", תרבות המאופיינת, בין השאר, על ידי שפע אפשרויות תרבותיות בו זמניות, פלורליזם של תרבויות דתיות, לשוניות, גיאוגרפיות ואקלימיות. "קסם של מצב", כפי שכינתה אותו ז'קלין כהנוב, קסם שאינטלקטואלים לא יכלו לעמוד בו, קסם של תרבויות לא-לאומיות, אבל שיצר גם בעיית זהות ושלא עבר להמונים.

כניסתה של הלאומיות לתרבות הים-תיכונית היתה טראומטית, אבל ריקודי העם שיש בהם גם ביטוי ללאומי אינם גורם מאיים או מרחיק. דווקא בגלל האקלקטיות שלהם הם גורם מקרב ומלכד עמים, תרבויות ועדות כי דרך הריקודים אנו לומדים לכבד את הגאים במורשתם.

ביטויים אינדיבידואליים בריקודי עם

מרכיב נוסף שבדאי יתפתח בעתיד בריקודי העם הישראלים הוא הביטוי האינדיבידואלי, כמו זה הקיים בריקודי הפופ ובדיסקוטקים. גם ריקודים לצלילי מה שמכונה "מוסיקה ים תיכונית" הם ביטוי אינדיבידואלי, אישי וחופשי. כל רקדן הוא גם הכוריאוגרף של עצמו, הוא מזין את הריקודים המוכרים באילתורים ובצעדים שגופו או טעמו האישי מכתבים.

תופעה זו קיימת בריקודי עמים רבים שאינם מובנים ונוקשים, כמו הריקוד הרוסי למשל, שהוא סגנון תנועה שלתוכו כל אחד יוצק את תנועותיו, או הריקוד התימני. גם ריקודי העם הישראלים נותנים מקום לצורך בביטוי אינדיבידואלי במסגרת הביטוי הקולקטיבי של הריקוד המובנה. תופעה זו תתרחב ותתרום להמשך קיומם והתפתחותם של ריקודי העם אצלנו.

ריקודי העם הישראלים נחשבים לריקודים עכשוויים מודרניים. יש הסוברים כי הם מרובים מדי ומושפעים מדי מהטכנולוגיה של המאה העשרים, ושהם דומים יותר לריקודי פופ מאשר לפולקלור מסורתי ולריקודי עמים אחרים בני מאות שנים. לנו נדמה כי גם עמים אחרים, שיש להם ריקודי עם בני מאות שנים, ממשיכים ליצור ריקודים חדשים של יוצרים עכשוויים. יצירות אלה הן מה שמכונה ריקודי עמים, צורת ביטוי פופולרית בעולם ובעיקר באוניברסיטאות של ארה"ב. הביטויים האינדיבידואליים והיצירתיים בריקודי עם הם אחת הדרכים להסתגלותם לתקופתנו.

ריקודי העם וכוחות השוק, ריקודי עם כ"מצרך"

המהפכה התעשייתית שינתה את האמנויות ואת מעמד היוצרים. היא הפכה את האמנות ממצרך לעלית - למלכים ואצילים, כפי שהיה במסורת הרומית, שבה האמן נחשב לאדם מיוחד ונפרד היוצר אמנות שיכולה להיות מובנת רק לנבחרים כמוהו, לאמנות

לכל, לפי המושג האתונאי הדמוקרטי, המבוסס על ההשקפה שכל אדם יוצר ושהאמנות היא חלק מגדלות האדם. שהרי האדם הוא היחיד מכל היצורים שיכול להעשיר את קיומו ואת הסביבה שבה הוא חי על ידי אמנות ועל ידי חשיבה מתמדת והתבוננות. כך העניקה המהפכה התעשייתית לאמנות מעמד של מצרך, שגם כוחות השוק פועלים עליו. תהליך זה הביא גם למסחור האמנות, בעיקר באמצעות מוסיקת פופ, קולנוע, טלוויזיה, תהליכים כלכליים גלובאליים וערכים צרכניים הנוגעים בכולנו החל מהסופרמרקט ועד מרקע הטלוויזיה.

יתר על כן, פיתוח טכנולוגיות של הגברה, של הקלטה, שיפור האולמות וכו', איפשרו להפוך את ריקודי העם לפעילות המונית רחבה, המתחרה בפעילויות אחרות וחיבת לענות על צרכים של ההמונים הרוקדים כדי להמשיך להתקיים. ריקודי העם כנראה מסתגלים להתפתחות זו. העובדה שנוצרים ריקודי עם חדשים אולי אינה שלילית. יתכן שיש בה תשובה, אולי תת-הכרתית, לצורך המודרני בגירויים חדשים. אולי, אילו לא היתה קיימת תופעה זו ולא היו נוצרים ריקודים חדשים לבקרים, או אילו היו יוצרים היום ריקודים כמו שיצרו בשנות החמישים והשישים, ריקודי העם לא היו קיימים ו"התנועה" היתה מתה או נשאת נחלתה של כת קטנה של שומרי חומות. זאת ועוד, תהליכי המסחור וההתמקצעות של ריקודי העם הם בלתי נמנעים, וצריך להתמודד עמם על ידי פיתוח טעם טוב של הרוקדים.

התשובה כמובן היא במערכת איזונים ובלמים - ליצור ריקודים חדשים אבל שלא יהיו רבים מדי עד כדי כך שיהרסו את המכנה המשותף שהוא בסיס לריקודי עם. אפשר ליצור ריקודים רבים שיש להם משהו חדש להגיד ושרמתם מושפעת מטעם טוב, ידע כוריאוגרפי ואוזן מוסיקלית, ולשם כך יש לפתח, כאמור, טעם טוב של הרוקדים. הם שיקבעו בסופו של דבר מה יישאר ומה ייעלם.

השפעת התפתחויות טכנולוגיות

התפתחות הטכנולוגיה, ובעיקר התקשורת, כבר הביאה להתפתחות טכניקות של לימוד ריקודים בבית באמצעות קלטות ותקשורת מחשבים, וזו התפתחות שעלולה להפחית בצורך לצאת לפעילות חוגית. אבל יתכן גם שדווקא הצורך בהשתייכות, בפעילות בקבוצות אינטימיות קטנות ובקשר בינאישי (תופעה שאנו כבר ערים לה בפעילות התרבותית בישראל) והחשש של האדם המודרני מניכור, יביאו להגברת הפעילות הקבוצתית בריקודי העם, ורצון לפתח קבוצות של רוקדים שהקשר ביניהם יחרוג מעבר לריקודים.

ריקודי העם הפכו למצרך, וכמצרך אין להם מעמד מיוחס בחברה ההישגית והאינדיבידואלית של ימינו. הם מתחרים עם היצעים אחרים בכלכלת שוק הבידור והפנאי. התופעות שאנו עדים להם בריקודי העם בשנים האחרונות הן תוצאה של התפתחות זו. הריקודים התאימו עצמם להתפתחות זו וכך שרדו ואף התרחבו והפכו לפעולה עממית המונית. הרגשת התיסכול של חלק מהוותיקים, ההרגשה של איבוד ערכים כביכול, נובעת אולי מחוסר הבנת תהליכים אלה. ריקודי העם, כדי לשרוד ולהתפתח בתקופה המודרנית של חילופי אופנות וחיפוש גירויים, חייבים להשתלב בתהליכים אלה, להתמודד עמם ולהיעזר בהם.

ריקודי עם כביטוי לצורך בשותפות חברתית ובשייכות לאומית

היתרון היחסי של ריקודי עם הוא שהם בכל זאת לא עוד מצרך בידורי בלבד אלא גם ביטוי לצרכים עמוקים יותר - הצורך בשותפות חברתית ובשייכות לאומית. על אף הצניניות הקיימת בחברה הישראלית וההשפעות של תהליכי בניית חברה כלל עולמית, תופעות של חיקוי של התבטלות וחיקוי של התבוללות בתרבויות אחרות, הצורך בהגדרת זהות לאומית ישראלית הוא עמוק מאוד. ועם תהליכי השלום והמפגש עם החברה הערבית והפלסטינית צורך זה עוד יגדל. הצורך בהגדרת הזהות אצל החילונים, שלכאורה נדמה שפתרו אותו על ידי האזרחות

ותכנים מחיי היומיום כפי שקיים היום - עבודה, חקלאות וטקסי חגים, ימנעו מתופעות בימתיות לפגוע בהשתתפות ההמונים בריקודי העם ובהנאה מהשתתפות זו.

כמובן, שגם לגבי הופעות במה חשוב לפתח טעם טוב והבנת החוקים, ההתפתחות, השפות והסטנדרטים המקצועיים של אמנויות הבמה.

ריקודי העם תרמו למחול האמנותי ולהכשרת רקדנים (בעיקר גברים) למחול האמנותי. בין ריקודי העם והמחול האמנותי קיימים תהליכי הפרייה הדדית.

למה לנסות לחזות מה יקרה לריקודי העם?

ניתוח התופעות הנצפות היום בריקודי העם, הגדרת התהליכים, הניסיון להבין מה קורה ומה יקרה לריקודי העם, אין פירושו שרקדנים יהפכו לסטודנטים לתולדות האמנות, למדעי המדינה, לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, לכלכלה וליחסים בינלאומיים. אולם חשוב שירכשו הבנה של ההשפעות, כך שיוכלו לזהות את הכוחות החברתיים הפועלים על ריקודי העם, להבין את מורכבות המציאות ולראות בהתפתחויות נתון.

לאור כשלון המדע לספק משמעות או ערך לחיים, עולה חשיבותה של האמנות ובמיוחד של האמנות העממית הקהילתית, המאפשרת ביטוי של דחף היצירה הטמון בכל אדם.

שימורם של ריקודי עם בארצות אחרות ותחייתם אצלנו הם ביטוי לצרכים עמוקים של האדם המודרני בכלל ושל הישראלי בפרט. אדם נאבק היום בתהליכי ניכור, בערכים סותרים של חברה תעשייתית מסחרית, חי במגלופוליס וצריך לתת ביטוי אמנותי כלשהו לחיי היום יום שלו בעיר הגדולה, הרועשת והמשתנה במהירות.

ריקודי העם, אם יילמדו מגיל צעיר, גם במערכת החינוך, יכולים לתרום להתפתחות אינטלקטואלית, אסתטית ורגשית, ולפתח ערכים חברתיים. לימוד ריקודי העם של הוותיקים יסייע לנו להבין את המחשבה וההיגיון של החברה שקדמה לנו, ושהניחה את היסודות לקיומנו. ריקודי העם יכולים לסייע להבין את העולם ותרבויות אחרות. מבחינה רגשית ביכולתם לתרום לפיתוח הדמיון, ולפתח חיים יותר עשירים ובעלי משמעות.

כנס רוקדים בקיסריה, צילום: ויקי כהן

הישראלית, יגבר דווקא כתוצאה מהאתגר של בניית מערכות יחסים בין יהודים וערבים, בין דת ומדינה ובין דתיים וחילונים.

החיפוש אחר מרכיבים של שותפות (ולא רק שותפות גורל או מלחמה באויב משותף) החיפוש אחר סמלים משותפים לקבוצות השונות בחברה הישראלית, הצורך בהמשכיות, חיפוש הקשר בין העבר, ההווה והעתיד, הצורך בחיזוק מרכיבים קולקטיביים של הזהות הישראלית לעומת מרכיבי ההישגיות האישית, שעלולים לערער את החברה הישראלית הצעירה, העובדה שקיים מאבק, תרבותי בעיקרו, על קיום לאומי לעומת השפעות כלל-עולמיות, אפשר שכל אלה יתנו תנופה לריקודי העם. השאלה היא רק אם ריקודי העם עצמם לא יושפעו מתהליכים אלה ויהפכו לעוד אירוע בידורי, כמו מחול אירובי, דיסקו, פופ וכו'. אם ישמרו ריקודי העם על מרכיב החיפוש אחר מאפיינים עמוקים של זהות משותפת הם יעמדו בפני התופעה של חילופי אופנות ויהיו ביטוי עמוק יותר של זהות תרבותית וצרכים חברתיים.

חשיבותם של ריקודי העם היא בכך, שהם שילוב מרתק של אמנות וערכים, וגם ביטוי גופני של חיי היומיום, בילוי, בידור והנאה. אבל כוחם הגדול הוא בכל זאת בכך שביכולתם לרומם את הרוקדים מחוץ לגבולות החומר ובעיות הקיום הפיסי המיידי, להציב אתגרים ולהעשיר את הקיום הזה.

השפעות הבמה ומופעי ראוות ובידור

תופעה נוספת המפחידה את החוששים לגורל ריקודי העם היא השפעת הבמה עליהם: מופעי ראוות, נטייה לאמנותיות יתר, מסחור מופעים לתיירים וכו' עלולים לערער את קיומם ולהופכם לעוד הופעת מיוזיקל. תופעה זו, אגב, כבר הפחידה את גורית קדמן לאחר כנסי דליה 1958 ו-1968. מצד שני, יתכן שדווקא מופעי הראווה המושכים המונים והמעמד שריקודי העם מקבלים במסגרת המחול האמנותי, מפגש המוני הרוקדים כהפגנת כוח, שהם תרומת פסטיבל כרמיאל ויונתן כרמון, יקנו לריקודי העם מעמד, חשיבות וכוח משיכה.

העובדה היא שעל אף שלהקות ריקודים עלו לבמה ושהכוריאוגרפים מנסים להתבטא אמנותית בתחום המחול העממי (לעתים בחוסר מקצועיות ועם להקות ריקודי עם חובבים) רוב הרוקדים ממשיכים ליהנות לרקוד ריקודי עם. גם בריקודי עם מבוים הרקדנים אינם מנותקים מהקהל, והשימוש בתנועות

ריקודי עם הצליחו לתת תשובה לדילמות הבסיסיות של החברה הישראלית: היחיד והחברה, ההמשכיות והשינוי, השונות והאחדות. בעולם המודרני שלנו, שבו שעות הפנאי הולכות ומתרבות, הארגונים הולכים וגדלים והופכים לבלתי-אישיים, והאדם הוא צרכן-לא-איש, ריקודי העם יכולים לתמוך בפרט, לאפשר לו תקשורת בינאישית על אף השוני וההשתייכויות הקבוצתיות, עדתיות, דתיות, מעמדיות, וזאת על בסיס של תרבות מקומית

שאדם מרגיש שהיא שלו. דווקא התפתחות אמצעי התקשורת תביא להגברת הדרישה להשתייך וליצור מגע עם בני אדם בקבוצות אינטימיות. כל אלה לא יפגעו בהתפתחות ריקודי העם, לא יהפכו אותם לאופנה חולפת, אלא יתרמו להתפתחותם ולהתרחבותם. אבל, כאמור, התחזיות בנויות על ציפיות, ואם אלה אכן הציפיות - רק לרוקדים פתרונים.

חתונה כאירוע עממי

וכמקור השראה למחול בימתי

"הבא לי גורלי" - ריקוד חתונה, צילום: ליאורה איגר-דרייפוס

מאת רנה שרת

של המשא-ומתן על תנאי חוזה ההתקשרות, ועל כן לווה מהלך זה בטקסים ואירועים שסייעו לפריקת מתחים. תכלית החתונה היה הולדה. שני בני הזוג היו מובלים אל מסלול מוכתב וממלאים את צו הקיום החברתי הראשוני. אל התקוות העזות למימוש יעד החתונה, שבו ראו את תכלית הכל, נלוו פחדים פן משהו ישתבש. פחד בסיסי, קמאי, מפני סיכול פרוץ נעוץ ביסוד המנהגים והטקסים במהלך החתונה. תחילתו של מהלך זה בבחירת בני הזוג, סיומו בטקס הנישואים ובין שתי נקודות ציון אלה התמשכה שרשרת טקסים שנתנו ביטוי למגוון רגשות ופחדים ותמיכה בהתמודדות עם הבלתי-נודע ומסגרת לפריקת מתחים.

מבחירת בני הזוג ועד טקס הנישואים עצמו עברה לעתים שנה תמימה, משובצת בטקסים ואירועים שנועדו להכין את הזוג הצעיר למלא את תפקידו - להרות ולרבות. חתן וכלה, המסמלים יותר מכל את המשכיות המין האנושי - את עצם החיים, הם מטרה ברורה לאויב החיים עלי אדמות, המצטייר בדמיון האנושי בדמות השטן. לכן נהגו שלא להניחם לבדם אף לרגע בכל תקופת החתונה. בכל אשר פנו תמיד היו סביבם מלווים, קבוצת בחורים עם החתן, קבוצת נשים עם הכלה.

חתונה היא אירוע מרכזי במחזור חיי האדם: לידה-בגרות-חתונה-מוות. בשל מרכזיותו מושך אירוע זה תשומת לב רבה ומקפל בתוכו את מרב המנהגים, הסמלים והטקסים של חברה. בכתבה זו מדובר בחברה קדומה, מסורתית, שבה היתה החתונה סמל של אחדות, של חיבור בין שניים, חברה שלא ידעה פער דורות קיצוני, חברה שבה זרמו החיים במשך שנים ללא שינויים גדולים. חברה זו התאפיינה בחיי קהילה הדוקים. הקהילה סיפקה את צרכיה כמו ידיה, הן את צרכי הקיום היומיומי, כמוון, דיור ולבוש והן את צרכי בילוי שעות הפנאי ובידור. חתונה בחברה כזו לא היתה אירוע של מספר שעות, המתרחש באולם חגיגות, אלא שרשרת אירועים שהתפרשו על פני שנה ויותר. החתונה סימלה את עצם המשך קיומה של החברה, את קיומו של המין האנושי.

חתונה מתייחדת משאר נקודות הציון - לידה-בגרות-מוות - בעובדה שבאירוע זה מעורבים שני אנשים, שני מינים, שתי משפחות, שני מחנות. בחברה הקדומה שתי משפחות היו לעתים הקהילה כולה. "חתונה לשניים, שמחה לאלפים", אומר הפתגם העממי, אך לא רק שמחה היתה טמונה בחתונה. מתח רב היה מצטבר במהלך ההתקשרות בין שתי המשפחות, בשעות הארוכות

"הבא לי גורלי" - ריקוד חתונה, צילום: ליאורה איגר-דרייפוס

צבעים גם הם סמלים המרמזים ומבטיחים פריז, אדום - דם, דם הבתולים. ירוק - צמיחה, גידול. צהוב, ירוק, ענפים ירוקים, צהוב אדום, כיסוי ראש אדום, בגד אדום, חוזרים ומופיעים בטקסים השונים.

עם מטען זה ניגשתי לעבודת היצירה של המחול "הבא לי גורלי", המבוסס על מנהגי חתונה יהודיים במרחב הצפון-אפריקאי. את מלאכת איסוף החומר הגולמי עשיתי בקריאה, בשיחה ובהתבוננות. התחלתי בעיון בכתבים העוסקים בנושא הנישואים - במקורות, בספרי מסעות וזיכרונות, בסיפורים, אגדות ובמחקרי פולקלור. שוחחתי עם בני עדות שונות ושמעתי מפייהם זיכרונות. נכחתי בחגיגות ובטקסים שונים, הקלטתי שירים ומקצבים, צפיתי בריקודים, נעזרתי בהקלטות ובסרטים בנושא החתונה שנאספו בידי אחרים. כך נפתח לפני עולם ומלואו ושקעתי בעושר של הווי ומנהגים.

אירועי החתונה נחלקים לכמה מדורים: (א) טקסי בחירה ומשא ומתן וחגיגת האירוסין (ב) עבודות ההכנה לטקסי החתונה - תפירה, רקמה, הכנת מזון (ג) טקסי רחצה והלבשה (ד) טקסים ומנהגים הקשורים בפחדים מפני עין הרע ובאמונות בכוחות נסתרים המתנכלים לחתן ולכלה (ה) טקס הנישואין - חופה וקידושין. הטקסים נערכים בחגיגה גדולה ולרוב בלוויית שירה וריקודים. כל מעבר ממקום למקום נעשה בתהלכה. פעולות

"הבא לי גורלי" - ריקוד חתונה, צילום: ליאורה איגר-דרייפוס

בתקופה שבה עצם מחזור היום והלילה, האור והחושך, היו כר פורה לחרדות, העסיק מאוד את החברה הפחד מפני סיכול פריז. פחד קמאי זה מפני כוחות אופל נסתרים, המכונים "שטן", "שדים" ו"רוחות", "עין הרע" או "העין הרעה", התעצב בצורה הפשוטה והציורית ביותר באמונה כי הכוח הקרוי "עין הרע" יכול לקחת חבל ולקשור את אברי הפריז ובכך לסכלו. הסמל שצמח מאמונה זו הוא הקשר, היפוכו הוא התרה. קישור והתרה מצויים ביסוד טקסים רבים במנהגי החתונה בתרבויות רבות. עקרון מקובל בתגובה על פחדים הוא להקדים תרופה למכה. כאשר אנו עצמנו עושים את הדבר שממנו אנו מפחדים, כאילו מבטלת פעולה זו את איום פגיעתו בנו. אותה פעולה עצמה עשויה לשרת את הטוב או את הרע, תלוי בנסיבות. ואמנם עקרון החזרה על אותה פעולה במשמעות הפוכה מצוי ביסוד טקסים רבים.

בקטע הבא, הלקוח מרשמי מסע בעבר-הירדן שערך א. אפשטיין בשנת 1931 ("אוכלוסי עבר-הירדן וחיהם"), מתאר המחבר איך הולכיכוו הנסיבות לגלות עקרון זה:

"מעשה היה וצילמתי בדואי אחד. לאחר שעה קלה התייצב הלו פתאום לפני וטענה בפיו: עין המכונה היתה 'עין רעה', והנה הוא מרגיש עצמו חולה וכל אבריו כואבים עליו.... השתדלתי להסביר לו כי אין כל סכנה נשקפת לחייו ולשלומו מלפני המצלמה..... אבל כל דברי לא עשו ולא כלום..... כמעט הייתי בכל רע..... עמדתי מוכן לפרענות ומצפה לרחמי שמים. מעשה נסים נצנצה בי מחשבה טובה בשעתה. אמרתי לבדואי 'החולה', כי יש בידי תרופה למחלתו: זו המכונה שלי, כמו שהיא יכולה לקחת מאדם את פרצופי כך היא חכמה להשיבו לבעליו כמו שהיה..... מיד צלמתי שנית והוא שב לאיתנו. ברוך שעשה לי נס במקום הזה".

קישור היא פעולה "סוגרת", ומכאן שכל פעולה דומה תשיג אף היא אותה תוצאה: קליעת צמות היא "סגירה", סירוקן - "התרה". סגירה ופתירה של חפצים - מקופסה ועד אולר - הן פעולות המסמלות התגברות על הרע המאיים. בדמיון האנושי ה"טוב" שוכן למעלה בשמים, ואילו ה"רע" מקומו מתחת לפני האדמה. מכאן ריבוי מנהגי הרמת חתן וכלה ונשיאתם מורמים מן הקרקע, כדי לנתקם מהכוחות הרעים שמתחת. במאבק בין הרע והטוב, ובהקבלה - חושך ואור, מסמל האור את הטוב ואת ההתגברות על הרע, ומכאן ריבוי השימוש בנרות במנהגי החתונה.

שגרתיות של חיי יומיום, כגון הכנת מזון, נשיאת מים מהבאר, רחצה והלבשה, שנעשים לקראת אחד מאירועי החתונה, מלווים בשירה וריקודים כדי להבדיל מהשגרה. שרשרת האירועים מגיעה לשיאה בחגיגה שלאחר החופה והקידושין.

כל זה היה אצלי בראש, אך איך יוצקים מלל תיאורי למחול בימתי?

בחרתי בפולקלור יוצאי המרחב הצפון-אפריקאי ובעיקר של קהילות יהודי הרי האטלס כנקודת מוצא סגנונית: חזונית, תנועתית, מקצבית. הריקוד העממי-מסורתי של יוצאי אזור האטלס, כפי שהכרתי, מתאפיין במקצב בסיסי אחד ובשתי צעדות יסוד. מדובר בריקודי שורה ממשפחת ריקודי ה"דבקה", ובמחול אופייני ומיוחד לקהילה זו - ריקוד גברים בשורה ואשה אחת רוקדת מולם. זה היה הבסיס שעליו נשענתי.

כמה ממרכיבי חומר הגלם בנושא החתונה היתרגמו אצלי למונחים כוריאוגרפיים כמעט מאליהם:

קשירה: תנועת הקישור רושמת את פיתוח הספרה שמונה. שמיניות בחלל ועל הקרקע הן צורות יסוד שכיחות בעולם המחול.

סגירה ופתיחה: סגור ופתוח, שאיפה ונשיפה, כיווץ והרפייה - הם מושגי ניגוד יסודיים בשפת המחול.

הרמת חתן וכלה: מעלה ומטה, גבוה ונמוך, היתקפות מהקרקע - הם מושגי יסוד נוספים מעולם המחול.

את השאר - פיתוח מלא של שפת תנועה שתשרת את המחול הזה - עיבדתי עם הרקדנים בעבודה סדנאית.

בשלב הבא היה עלי לבחור מה מכל החומר שהצטבר ניתן לעיבוד בימתי. עם מה, מתוך המצוי, רצוי לי להתמודד ועל מה לוותר?

בחרתי, כמובן, לפי נטיות לבי ולפי החומרים שקסמו לי. לא הרגשתי מחויבות לחומר התיעודי, אף שהייתה לי יראה כלפיו. ב"הבא לי גורלי"*** ראיתי יצירה אישית, הנעזרת בפולקלור כדי לתת ביטוי חזונית למהלך ההתקשרות בין גבר ואשה על גווניה. בסופו של דבר עיצבתי את המחול לתשע תמונות, חלקן בזיקה חזקה למקורות, חלקן בפיתוח יצירתי בדרגות שונות של חופש הבעה, חלקן יצירתיות בלבד, אך כולן מעוגנות בחומר הגלם. על השאלה "איך?" יש מקום להוסיף את השאלה "למה?" - למה בכלל להשליך עוגן אחורה למרחבי העבר ולהתחבר לחומרים אלה? על שאלה זו אפשר לענות פשוט: ככה, כי כך אני רוצה, כי אני נמשכת אל חומרים אלה. תשובה זו תהיה נכונה אך לא מלאה. אני שייכת לדור שבגר לפני קום המדינה. אנחנו דור שגדל ללא כל מסורת במחול, כמעט ללא חשיפה למחול אמנותי, אך היינו חדורים תחושת מחויבות לסלול לעצמנו דרכי ביטוי מקוריות, אשר יאפיינו אותנו, וחשנו התנגדות עמוקה ללכת בדרכים שסללו אחרים. הנטייה שלא ללכת בדרכים סלולות, היראה כלפי העבר, החיפוש המתמיד אחר צורת ביטוי מקורית הם ערכים חשובים בעיני. אני מקווה בלבי, שאמני מחול רבים יבחרו ללכת בדרך זו.

* ראיון עם ד"ר יום-טוב לוינסקי, מייסד "ידע-עם", שהנחני אל המקורות ופקח את עיני להבנים, "החתונה המסורתית אצל יהודי מרוקו", יששכר בן-עמי (כתב-היד של המחקר לפני פרסומו), הקלטות מאוסף ד"ר גרזון קיז, סרטים תיעודיים של גורית קדמן, ארכיון הסרטים, אוניברסיטת י-ם, "חיי היהודים במרוקו", קטלוג התערוכה, מוזיאון ישראל.

** הצגת הבכורה נערכה באוקטובר 1977, בתיאטרון מחול ענבל.

ביבים

בעידן השלום יש חשיבות למשלחות מחול המוכיחות בעולם הרחב שיש אפשרות לדו-קיום בשלום, וכי המחול הוא גורם חשוב המקשר ומגשר בין תרבויות.

* פסטיבל הפולקלור היוקרתי והתחרותי בדיז'ון (צרפת) יחוג בספטמבר 1996 את שנת היובל שלו. בכונת מנהליו להזמין להקות זוכות משנים עברו להשתתף בו. הוועדה הבינמשרדית לאישור נסיעות להקות לחו"ל תקבע בימים אלה איזו להקה תייצג את ישראל בדיז'ון.

* פסטיבל בינלאומי נוסף, פולקלוריאדה, יתקיים בפעם הראשונה בהולנד ביולי 1996. גם לפסטיבל זה תיבחר להקה מייצגת על ידי הוועדה הבינמשרדית.

* מצעדת "הצדעה לירושלים" התקיימה בסוכות תשנ"ו ברחובות הבירה במסגרת חגיגות ה-3000 לעיר דוד. באירוע לקחו חלק פלטפורמות צבעוניות, תזמורות ולהקות מחול מהארץ ומרחבי העולם ומטס של מטוסים קלים חג מעל המסלול. להקות פולקלור מ-15 מדינות הצדיעו לירושלים ביום חגה.

* "לקראת כלה", מופע חגיגי בניהולה האמנותי של רנה שרת, המעלה טקסי חתונה של עדות בישראל, התקיים ב-9.8.95 באולם המופעים של קיבוץ ברעם, במסגרת "ניגונים במרום הגליל". ניגונים הוא פסטיבל מוסיקה, מחול ומזון אתניים באתרי הגליל הקסום, שלושה ימים באווירת חג עם אירועי פולקלור מרתקים שכללו השנה חגיגת פולקלור דרוזי, חוויה צירקסית, ערב זמר-ים-תיכוני ואת "לקראת כלה". הפסטיבל מתקיים זו השנה הרביעית ובכונת מארגניו למסדו ולפתחו כמפעל מוביל בחיי התרבות והתיירות במדינה.

* מדי שנה מתקיים בארץ פסטיבל בינלאומי לפולקלור המאורגן על ידי מ.ע.ט. (המרכז לעידוד וטיפוח פולקלור וחילופי תרבות). ב-1995 התקיים הפסטיבל הבינלאומי העשירי בהשתתפות להקות מחול מ-11 מדינות, שה"כ 380 רקדנים ונגנים, שהופיעו ב-18 יישובים ברחבי הארץ, יישובים יהודיים, ערביים ודרוזיים. הקהל שצפה באירועים אלה נאמד ב-55,000 איש. שתיים מהלהקות, מיוון ומיוגוסלביה, השתתפו גם בפסטיבל המחול בכרמיאל.

הפסטיבל הבינלאומי ה-11 של מ.ע.ט. יתקיים בקיץ 1996, בתאריכים 28.6-7.7.

* להקות מחול ישראליות רבות יוצאות מדי שנה לייצג את ישראל בפסטיבלים בינלאומיים ברחבי העולם. המדיניות היום היא לנסות לשלוח להקות מחול ישראליות-יהודיות לצד להקות ישראליות-ערביות.

מעדיה גור-אש

מבכירי רקדני התימנים בישראל

מאת צבי פרידהבר

לריקודי עם שליד המרכז לתרבות וחינוך. תרומתו זו מיתוספת לתרומתן של שרה לוי-תנאי ורחל נדב בהפצת מסורות הריקוד התימני לבני העדה התימנית עצמה ולשכבות רחבות שמחוץ להם. בשנת 1952 הזמינה שרה לוי-תנאי את סעדיה גור-אש להדריך את להקת "ענבל", ביסודות מרפרטואר הצעדות והריקודים של יהודי תימן.

סעדיה גור-אש

פעולתו המתמשכת בקרב חוגי המחול, ובמיוחד בקרב חוגי ריקודי העם הישראליים, הביאה את סעדיה גור-אש לייצג את מדינת ישראל, במסגרת המשלחת הישראלית לפסטיבל הנוער הדמוקרטי במוסקווה ב-1957. במסגרת התחרות בנושא מחולות אתניים בפסטיבל זה זכו סעדיה גור-אש וחברו לריקוד והמתופף שלהם - כולם ממושב מדרך-עוז - במקום השני בין עשרות הקבוצות האתניות מרחבי העולם שנטלו חלק בתחרות, והנחילו כבוד רב לעצמם ולשולחיהם.

אפיזודה מעניינת ליוותה את ביקורו של סעדיה גור-אש במוסקווה. הופעתו יחד עם שני חבריו מעוטרי הפיאות עוררו את סקרנותם של היהודים המקומיים. הם נשאלו על מוצאם, כיצד הגיעו מתימן לישראל ומה מעשיהם בארץ.

בשנת 1961, הועלה בארץ ערב העדות הראשון בזמר ובמחול, שנשא את השם, "מקצות הארץ". מופע זה הביא למהפך בהתייחסות הציבור הישראלי למסורת הריקוד והזמר של יוצאי ארצות האיסלאם, והוא היה מפנה גם בפועלו של סעדיה גור-אש. הוא החליט להקים, ליד להקת הריקוד הגברית שלו, גם קבוצת נשים מנשות המושב מדרך-עוז, כדי להביא לידיעת הציבור הרחב גם את מסורות הריקוד של נשות תימן. בהזדמנויות שונות העלו שתי הלהקות יחד קטעי הווי ריקודים ממסורת תימן, כגון: המורה ותלמידיו, ברית מילה וקטעים מטקסי חתונה תימנית.

סעדיה גור-אש שיתף את עצמו ואת להקותיו ברוב אירועי הפולקלור שהתקיימו בארץ. בשנת 1963 נערך בישראל הקונגרס הבינלאומי "מזרח ומערב במוסיקה", מטעם ה-INTERNATIONAL FOLK MUSIC COUNCIL (IFMC). החלטת המועצה לקיים את התכנסותה השנתית דווקא בישראל באה בעקבות צפיית חבריה בסרטי הפולקלור שהוסרטו על ידי גורית קדמן ופרופ' א. גרזון-קיוי. עוד תרמה להחלטה גם הרצאתה של גורית קדמן בנושא "המחול התימני והשפעתו על מחולות העם החדשים" (2).

התהליך הייחודי שהלך ונוצר מאז בארץ, שהביא לשילוב מהיר של מסורות המזרח והמערב ולהתהוותו של הפולקלור הריקודי ושל הזמר הישראלי החדש, (3) עורר את התעניינות העוסקים בפולקלור מארצות רבות.

לסעדיה גור-אש היה חלק לא מבוטל, הן בהסרת הסרט והן בהדרכת בני עדתו בהרכבים שונים. ההסברים שסיפק לגורית

סעדיה גור-אש (קורייש) (1), אחד מבכירי רקדניה של עדת התימנים בארץ, נולד בעיירה ועלאן שבמרכז תימן בשנת 1924, ועלה ארצה בשנת 1949. יחד עם רבים מיוצאי עיירתו שבתים, שוכן במעברת אבו-שושא שליד קיבוץ משמר העמק. בשנת 1952 היה בין מייסדי המושב מדרך-עוז, בו הוא חי ופועל עד היום.

באותם ימים החלה גורית קדמן בסיוורה בריכוזי העולים שזה עתה הגיעו ארצה - ובעיקר מארצות האיסלאם - בחיפושה אחר מסורות הריקוד של עולים אלה ורקדניהם. תוך כדי סיוורה היא פגשה גם את סעדיה גור-אש, שהתגלה לה עד מהרה כאחד מרקדניה המובהקים של העדה התימנית. היא עמדה מהר מאוד על כישוריו הריקודיים ועל הידע הרב הצפון בו על מסורות ריקודי עדתו. כן עמדה על יכולתו לא רק להציג את הריקודים בעצמו, אלא לשמר מסורות אלה בקרב בני העדה, והחשוב מכל, להנחילם לבני הדור הצעיר שבעדתו וכן לחוגי המחול שמחוץ לעדה התימנית.

כשהחלה גורית קדמן בהסרת מסורות הריקוד של העדות השונות, העדה הראשונה שבחרה להתחיל בה את פועלה זה היתה העדה התימנית, וקבוצת הרקדנים היתה זו שישבה במעברת אבו-שושא, ובראשה סעדיה גור-אש. היה זה בשנת 1950.

מאז לא זזה ידו של סעדיה גור-אש מידה של גורית קדמן. היא שיתפה אותו ואת רקדניו בכל אירועי הפולקלור שהתקיימו בארץ אז. בפעם הראשונה היא שיתפה את הלהקה בכנס הארצי השלישי לריקודי עם, שנערך בשנת 1951 בקיבוץ דליה. סעדיה גור-אש הוזמן תדיר להדריך בקורסים השונים למדריכים מטעם המדור

קבוצת רקדניות ממושב מדרך-עוז

במופע הסיום שיתף גור-אש את להקות הגברים והנשים ממושב מדרך עוז.

בשנת 1976, הוא נבחר על ידי ועדה מיוחדת מארצות הברית, לייצג את מדינת ישראל במופעי הפולקלור הישראליים, בחגיגות לציון 200 שנות עצמאות ארה"ב, וזה היה אחד השיאים בפעולתו.

קבוצת ילדים, חניכיו של סעדיה מהמושב מדרך-עוז, בהופעתם בכנס המחולות - דליה 1967

סעדיה גור-אש לא הסתפק בפעולות שהוזכרו עד כה, ובשנת 1978 הניח נדבך נוסף לפעולת ההדרכה וההפצה של הריקוד התימני בקרב בני עדתו. הוא פתח בשכונת התימנים קריית בנימין אולפנא להכשרת מדריכים למחול וזמר תימני.

הערת:

(1) סעדיה קורייש החליף בראשית דרכו בארץ את שמו לכורש ולאחר נפילת אחיו זכריה במלחמת ששת הימים החליף את שמו בשנית לגור-אש. אחיו זכריה היה אחד הרקדנים הבולטים בלהקתו של סעדיה.

(2) ג. קדמן, "המחול התימני והשפעתו על מחולות העם החדשים", בתוך: דפי עזר למדריך, י-ם תשט"ז, חוב' ה', עמ' 175-178; זוהי גרסתו העברית של מאמר שהופיע בשנתון החברה בשנת 1952.

(3) על חשיבות השתתפותה של גורית קדמן בכנסים השנתיים של החברה, שהביאו לעריכת הכינוס השנתי שלהם בישראל, ראה בספרי: הבה נצא במחולות - לקורות ריקודי העם בישראל, ת"א 1994, עמ' 58-60; הנ"ל, "ראשית חקר מסורות הריקוד של יהודי תימן בישראל", בתוך: תהודה (14), נתניה 1994, עמ' 86-87.

* המאמר פורסם לראשונה בשנתון תהודה (15). נתניה, ספטמבר 1995, עמ' 75-80.

קדמן ולרבים ממדריכי ריקודי העם הישראליים, בנושא מקורות הריקודים התימניים ומסורותיהם, תרמו רבות להבנתם ולהפצתם.

יומו האחרון של הקונגרס "מזרח ומערב במוסיקה" הוקדש לכנס ריקודי עם ארצי. מטרתו היתה להציג בפני באי הקונגרס את תהליך שילובם של ריקודי העדות השונות ודרך התהוותם של ריקודי העם הישראליים, שניכרת בהם השפעת ריקודי העדות, מתוך אוצר ריקודי זה.

כיתר רקדני העדות, סעדיה גור-אש הדריך את באי הקונגרס ואת רקדני הארץ ומדריכיהם, בצעדות הראשוניות של הריקוד התימני, ובנוסף על כך הופיעה להקתו בערב הסיום.

מופע ערב הסיום חולק לשניים. חלקו הראשון נשא את השם "שורשים" וחלקו השני "ניצנים". את ה"שורשים" ייצגו ריקודי העדות ואת ה"ניצנים" ריקודי העם הישראליים המתהווים, שבהם שולבו אלמנטים מתוך ריקודי ה"שורשים".

בבחירת שני המוטיבים האלה היה הרבה יותר מסמליות. הם ביטאו נאמנה את המציאות הישראלית, שמארגני המופע רצו להציג בפני באי הקונגרס. הצגתה היתה למעשה מטרתו המוצהרת של הקונגרס.

סקר ריקודי העדות נמשך באינטנסיביות בארץ, ובעקבותיו באו, מלבד הסרטתם של ריקודי עדות נוספות, גם מופעים פומביים, בהם הוצגו בפני הציבור הישראלי רבות ממסורות הזמר והריקוד של בני העדות השונות.

ערבי פולקלור אלה נשאו את השם "עדות ישראל בזמר ובמחול", ויחד עם כנסי ריקודי העם בקיבוץ דליה ואירועים נוספים, הם הלכו ותכפו. לא היה כמעט אירוע שזכה, שלסעדיה גור-אש ולהקותיו, ביניהן להקת הדור הצעיר שהקים, לא היה בו מקום מרכזי. נציין כאן, בסדר כרונולוגי, מספר אירועים מרכזיים שלסעדיה גור-אש היה חלק נכבד בהם. בשנת 1966 נערך מטעם מרכז ההסברה שליד משרד ראש הממשלה ערב עדות שבוצע מספר פעמים ברחבי הארץ. בשנת 1973, במסגרת התערוכה לציון "מאה שנה להתיישבות", שהיתה חלק מחגיגות הכ"ה לעצמאות ישראל, הוקדש יום מיוחד ליהדות תימן, שלמענו הופק הסרט "בואי תימן". מטרתו של הסרט היתה להציג את המגוון הרחב של מסורות הריקוד התימני, על ידי להקות מחול מאזוריה השונים של תימן. בשנת 1975, במסגרת "המפעל לטיפוח ריקודי העדות", מפעל משותף למשרד החינוך והתרבות, המדור לריקודי עם שליד המרכז לתרבות וחינוך ובהנחייה מדעית של החטיבה לפולקלור שליד האוניברסיטה העברית, התקיים כינוס לחקר מורשת יהדות תימן. סעדיה גור-אש התבלט בכינוס כאחד המסרנים היותר חשובים, יודעי מסורות ומנהיגות המחול של בני עדתו. נוסף למסירה שבעל פה (לשם רישומן של מסורות אלה על ידי החוקרים), הצטיין סעדיה גור-אש בהצגתם של הריקודים והדרכת באי הכינוס ובני עדתו, במושבים בהם התארחו משתתפי הכינוס, בריקודים אלה.

כרמיאל

מאת יזרעאלה כהנא וברכה דודאי

אחרי שנים אחדות שבהן מתקיים פסטיבל המחולות הארצי השנתי בכרמיאל, החלטנו לנסות ולהעריך את מהותו ומשמעותו עבור המוני רוקדים ואוהבי ריקוד, העולים אליו לרגל זו השנה השישית.

בכנסי דליה הונח היסוד לתנועה העממית של ריקודי העם בישראל. ב-1944 התאספו קומץ אוהבי ריקוד, ובראשם גורית קדמן, אשר התלבטו באותם ימים בשאלה כיצד לקדם את הריקוד הארץ ישראלי, האם לערוך כינוס ואם כן היכן לערוך אותו.

כנסי דליה השונים אופיינו במתן ביטוי עממי לריקודים שנוצרו מתוך הווי החיים בארץ, ושלחתיישובות העובדת היה חלק נכבד ביצירתם: ריקודי עם, ריקודי קציר, ריקודי דבקה וריקודי שמחה.

רוב הריקודים הזכירו צורות אירופיות, מקצתם שאבו מן היסודות הערביים המקומיים (הדבקה), וכן החלו להתבלט צורות מזרחיות נוספות.

בכנסי דליה האחרונים אפשר היה לראות את הריקודים האתניים כחלק בסיסי וחשוב של תרבות עם, שאותה רצו לעצב מנהיגי תנועה זו.

מצד שני צמחו בכנסי דליה, כחלק הכרחי בפסטיבלים, ריקודי במה, שנוקדו לתבוסות מיוחדות, לליווי מוסיקלי הולם ולעיצוב בימתי שמחייב חוקיות שונה מזו של ריקודי העם הנרקדים בחיי יומיום.

הלהקות שנבחרו להופיע בכנסי דליה היו אלה שהצליחו לעמוד בדרישות הבמה: נושא הריקוד, הכוריאוגרפיה, הביצוע, התלבושות והליווי המוסיקלי.

הכנס הרביעי למחולות עם, שהתקיים בקיבוץ דליה ב-1958, הפגיש רוקדים מרחבי הארץ ובא להפגין בפני הקהל הישראלי הישגים בתחום המחול העממי במלאת עשור למדינת ישראל.

את המופע המרכזי ביימה שולמית בת-דור, שהתלבטה בשאלת האותנטיות של ריקוד העם המיוצג על במה. היא כותבת: "הסכנה היא, שאם ננסה להעביר אל ריקודי העם את החוקים של הופעה אמנותית, עלולים אנו לפגוע באופיה המיוחד של צורת ריקוד זו, שמקורה - השמחה הבוקעת מהלב".

לכן ניסתה שולמית בת-דור לבנות את התוכנית על יסוד פסיפס, שבו ניתן ביטוי לריקודי העם הישראליים, ריקודים אתניים וריקודים של בני המיעוטים. למרות זאת היתה תחושה מסוימת אצל המארגנים כי נגרע חלקו של ריקוד העם, בכנס מוצלח זה.

בעקבות הרגשה זו החליטה הוועדה המארגנת, אחרי הכנס הרביעי בדליה, להתיק את נקודת הכובד מהופעות הבמה להרקדה המונית, ומלהקות מובחרות לחוגי ריקודים.

כנסי צמח עוצבו על פי מסקנה זו: הלהקות המשתתפות הביאו לבמה סיכום עבודה שנתית. כל להקה יכלה להופיע. מופעים בימתיים והרקדות המוניות בוצעו לסירוגין, כנסי המחולות בדליה ובצמח התבססו על חוגים ולהקות של מחול עממי.

למארגני הכנסים היה ברור לחלוטין, שאין לשלב באירועים אלה מחול אמנותי.

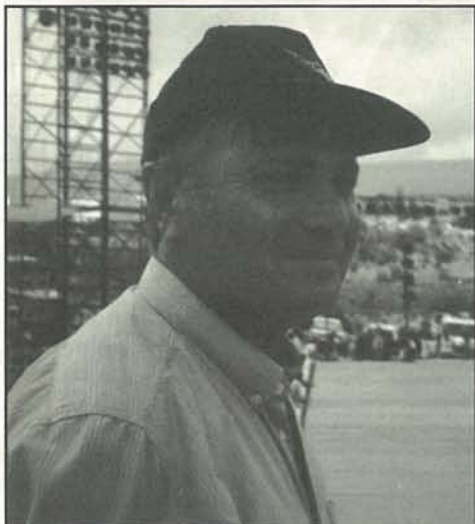
כמנהל אמנותי של פסטיבל כרמיאל, יונתן כרמון הוסיף ממד חדש והרחיב את תפיסת המחול. בכרמיאל - הוא התווה כיוון חדש.

הוא איפשר למשתתפים לחוות את הריקוד על מורכבותו וגווניו, וחרת את הכותרת "כרמיאל - פסטיבל מחולות", כמכליל וכולל את כל ביטויי המחול וכיווני הריקוד.

כך מצאנו את עצמנו חוזים, בפסטיבל כרמיאל, בכל גווני המחול: ריקודי שנות השישים ליד ריקודי עדות ישראל, מפגש עם שרה לוי-תנאי בצד להקת המחול הקיבוצית, אמנות עממית בצד אמנות בימתית.

הודות לתפיסה הרחבה מאוד של כרמון על אודות מחול - יכול היה כל גוף העוסק בתנועה לתת ביטוי לכישוריו בפסטיבל כרמיאל.

מצד שני - כל משתתף וצופה בפסטיבל יכול היה לבחור את המתאים לו והאהוב עליו.

יונתן כרמון

מקומשהו להקה הקיבוצית, כור': רמי באר מאת יזרעאלה כהנא

אתה, הצופה, יושב מרותק והמום מכוח היצירתיות של רמי באר, מהיכולת התנועתית של הרקדנים, מהתפאורה הרב-ממדית ומן העוצמה הביצועית והמוסיקלית. אתה חש שזה מקום שיש בו משהו.

יש בו קצב רצחני של זמן בלתי נפסק, יש בו ניסיונות הידברות של ה"אני", האינדיבידיום עם עצמו ועם זולתו, יש בו ניסיונות חוזרים ונשנים, ובלתי מתפשרים, לבנות, להיות אבן בניין, לתת משהו אישי.

יש במקום הזה משהו חזק מאוד, שבו מתנגשים רצונות מנוגדים ונדבכים, ואבני בניין אינן מגבירות, וחומות באיבן מתפרקות.

ואתה מרגיש את הכוח העצום של טכנולוגיה רצחנית מול רצונות היחיד, האדם, השניים - שאינם יכולים לממש את עצמם, ויש צורך בהסכמה רחבה, בתיאום ושיתוף פעולה כדי להגיע למימוש עצמי, לבניית התקווה, לתקוות הבנייה.

המסר חזק. אתה יושב מכווץ ומלא חרדה למראה הניסיון למצוא פיסת מקום אישי, פרטי, שנהרס עד היסוד, ולבדך מתרחב למראה הצלחות לרגע, ההצלחות הקטנות. אתה חש עצמך מהלך על חבל מתוח בין תקוות לאכזבות, כאשר סוף סוף - לבסוף, מסתמנת נימה של תקווה.

על גורית קדמן

ליום השלושים - 28.4.87

מאת שרה לוי-תנאי

שהביאו לנו המורים עולי גרמניה. זה היה בילדותי בשפיה. באותן שנים היתה גרט קאופמן חלוצה באחד מיישובי העמק (העמק שהוא חלום). מורי ורבי בשפיה, פרופסור משה קלוזי עליו השלום, מחנך ואדם דגול, מורה ליוונית ולטינית, היה מצמיד אל הגזעים של חורשת שפיה תמונות של פסלי יווני וציונים של אמני הרנסנס וגדולי הציירים מן המאה התשע עשרה. איפה הייתי רואה זאת? גרט קאופמן באה מן האקלים התרבותי אותו לא ידעו ורק הודות ליקים האלה ולמורינו מרוסיה ופולניה זכינו למגעה של תרבות שעוררה בנו את השאיפה ללמוד ולדעת. האוכל בימים ההם היה חלב רזה, אבל התרבות - שמנת!

על גרט שמעתי רק בימי נעורי המאוחרים. סיפרו שעבדה בבן שמן, בן שמן של עוד דוקטור, די"ר זיגפריד ליהמן. שם, כנראה, גאה המנוע העקשני שלא הרפה ממנה עד אחרית ימיה. זה התחיל בריקודי עמים, עמי אירופה כמובן. גם אני למדתי בילדותי, בבית הספר העממי בצפת, ריקוד עממי גרמני מקטה דן, אותה קטה דן שהקימה את מלון דן בתל אביב. בצפת למדנו גם שירים של מוצרט ושוברט שתורגמו לעברית. אינני יודעת מה למדה גרט קאופמן בריקוד, בתנועה, בתרבות התנועה. דבר ברור אחד אני יודעת: היתה לה תנועה של תרבות.

מגרט לגורית היתה הדרך ארוכה וקשה, אך גורית עשתה אותה בכוח של פלחה, בלי חוכמות והתחכמויות. מי אינו זוכר את בית הקאופמנים, שהפך להיות בית קדמן? בית מלא חיים, מלא ילדים, מלא תנועה של תלמידים ואורחים למיניהם. הסלון היה אולם, מה זה אולם - סטודיו! מי לא רקד שם ומי לא אכל שם? שם אכלו וישנו, ממש כבבית מלון.

גורית קדמן

תמיד היה מקום ותמיד היה אוכל. מה פלא, שלבה של גורית היה "כפתחו של אולם"? איילה, היום ממשיכה את דרך אמה,

היתה הקטנה, המפונקת בתוך קבוצת ילדים שנתנו לבית הקדמני את אופיו המיוחד. בתוך התנועה הבלתי פוסקת בבית קדמן שמרה גורית על איזון מופלא: ערה, סוחפת, אך לא נגררת אל אי שקט מכביד. פתיחותה היתה כפתיחות ביתה, עולמה ואולמה. היה לה קשב מיוחד אל ההמיה העדינה, המרומזת והמבטיחה של שורשי תרבות, ריכוזה את הקשב שלה אל העיקר שממנו צומחת התרבות. קראו לזה פולקלור עדות, כינוי שעורר בכמה יפי נפש רתיעה וחשש מפני צמצום המושג תרבות.

גורית החזקה, רבת האמונה וספוגת ערכי תרבות אמיתיים, היתה בין אלה שנצמדו אל אוצרות הפולקלור שהגיעו לארץ עם גלי העלויות ממזרח וממערב. היא ידעה, כפי שידעו גדולי האמנים בכל הדורות, שפולקלור הוא המסד לבניין האמנות. היא חשה בסכנה האורבת להיעלמות חומרי היסוד העדינים של תכשיטים, רקמות, נעימות, מקצבים, צעדות ותנועות למיניהן. כאחות דיבוק למדה, צילמה, הטיפה, נדדה כרוח תזזית ביישובי הארץ, בין עמים וארצות, ובקולה הצרוד קמעא שבקע בעוז מגוף איתן - רקדה, הרקידה והפיצה את תגליותיה: ריקודי העדות של ישראל החדשה.

האוצרות שהשאירה כתיעוד שאין ערך לו - זיינו עוד רבים מחוקרי המחול שלנו ובוודאי גם יעוררו יוצרי מחול צעירים, שלכם פתוח אל מקורות שיפרו ויפנו את דמיונם אל יצירה אמנותית ישראלית.

גורית הלכה לעולמה? עולמה הוא בזה ובבא! אומרים: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" - גורית לא אבדה ולא תישכח! הנכון ביותר הוא: היא "הלכה בדרך כל הארץ" - ובדרך ארצות. הלכה, הולכת ותלך כל עוד רוקדים פה זקונים ונעורים, עדות ועמים, עליה אפשר לומר בלב שלם: היא הרקידה עם!

בפרק א' של ספר בראשית יש פסוקים אשר לעולם לא אחדל מלהתפעם מהם: "והארץ היתה תהו ובהו... ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור" - האור הבוקע מכל תהו ובהו של לבטי יצירה. בהיסטוריה של ריקודי העם בישראל מהווה דליה הראשונה את עמוד האור ונקודת הזינוק. זו היתה עלייה לרגל. המונים זרמו אל החג הגדול. הייתי אז מאנשי רמת הכובש. לא אשכח את זרמי האנשים: גברים, נשים, זקנים, צעירים וילדים.

בני עדות שונות: יהודים ולא יהודים. רוח גדולה נשאה את כולם. על ההר ישבו גושי אדם מתוחים וקשובים, כמצפים לבשורה חדשה, ואכן, הפלא שהתחולל בדליה סחף ורומם עם שלם. המנצחת, תרתי משמע, על התנועה הכבירה של עם מתכנס, מצפה ומואר באור של תקווה גדולה - היתה האשה שאנו מעלים את זכרה הערב.

גורית - כך קראנו לה כולנו. גורית קדמן היה רק שם למאמרים, לספרים, להרצאות, אך בפגישות, במגע היומיומי, בחילופי דברים, בסערות-ויכוחים ובמעגלי רוקדים - היתה זאת גורית, שם כמעט ילדותי. ומשהו חייתי, שם שיש בו רוח של ילדות, חן וחיוניות של אנשים שאינם מודעים לכוחם הטבעי, הם עובדים רק בכוח האנרגיה המניעה את תחושתם וחזוניהם ללא פיתולי ספקות המחלישים את הדחף היוצר. גורית היתה מנוע המונע על ידי עצמו בתנועה בלתי פוסקת של פעימות הנובעות מלב תמים ונדיב.

אבל בראשית, בשנות העשרים והשלושים, היתה זאת גרט קאופמן, שם מתוך שורה שלמה של חלוצים מגרמניה. זכות גדולה נפלה בחלקי להיות בין הילדים שהתחנכו על ידי עולים חלוצים מרוסיה ומגרמניה. מדריכי מגרמניה היו דוקטורים ופרופסורים, לא פחות ולא יותר. איזה בזבוז של ידע ועושר תרבותי על ילדים עניים ועצובים, ביניהם גדלתי במוסדות. בסוף שנות השלושים באו עוד עולים מגרמניה, אולי לאו דווקא דוקטורים, רק אנשים ששינו את פני הרחוב הארץ ישראלי. יש עוד כאלה שזוכרים כיצד השתנו חלונות הראווה ברחובות אלנבי ובן-יהודה.

בהזדמנות זאת נזכיר את התרבות האחרת, תרבותם של בני המזרח בינינו, שגם היא חלק מהווייתנו ואשר גורית, האמונה על תרבות המערב, נפתחה אליה בכל נימי נפשה ובכך היתה מחלוצי הפעילות למען אחדות העם בישראל ולמען הבנה בין כל תושבי הארץ הזאת.

נשוב אל המורים החלוצים מן העלייה השלישית. היום מעוררת המלה פרופסור את לעגם של דמגוגים, אבל אז, גם כאשר לא ידענו מה זה דוקטור ומה זה פרופסור - אכלנו פרוסות מלחם התרבות

אל מול האימה שגאתה באירופה. תהיה אשר תהיה דליה הראשונה - דבר אחד ברור ומופלא: מן הכנס הנרגש ההוא עלו יופי ותום בטוהר ובחן שלא חזרו עוד בשום כנס או פסטיבל. זו היתה החד פעמיות של מעשה בראשית.

לא אשכח את רגליהם השזופות והדקות של ילדי עין חרוד בריקודיה העדינים של רבקה שטורמן, גם היא משבט היקים שלנו. רגלי הילדים היו כגבעולים של פרחי תקווה חדשים ורעננים. זו היתה ראשיתו של ריקוד העם הישראלי שצמח בתלם המחרשה של גורית קדמן.

גורית עלתה מדור של חלוצי בראשית, אם בעמק, אם בתל אביב ואם בתפוצות. היא לא תקעה בחצוצרות. היא אספה צלילים וצלצלים מקצות עולם. התופים למיניהם שליוו את עבודתה ויצירתה היו תופים של הלמות לב גדול, לב סוער ונדיב.

Puerto Rico

5-14.1.1996 Jan. 1996
FESTIVAL INTERNACIONAL DE FOLKLORE DE PUERTO RICO
Calle Francisco Sein 401 Apt. 5, Floral Park, Hato Rey, 00917 Puerto Rico

Russia

CIOFF 10, Kropotkinskij per 119034 Moscow

June 1996 (6 days)
INTERN. FOLKLORE FESTIVAL "CONCORD"
NEFTEKAMSK/BASHKORTOSTAN
CIOFF-Russian Committee

Aug. 1996 (9 days)
INTERN. FOLKLORE FESTIVAL
"ZORI VLADIKAVKAZA"
NORTHERN OSSETIA
CIOFF-Russian Committee

Slovakia

3-8.6.1996 1998
ACADEMICKA NITRA
Stúrova 3, 94901 Nitra

17-23.6.1996 June 1997
MEDZINARODNY FOLKLORNY FESTIVAL
Hlavná 42, 04368 Kosice

17-23.6.1996 June 1997
EUROFOLKLOR BANSKÁ BYSTRICA
Horná 21, 97526 Banská Bystrica

5-7.7.1996 July 1997
FOLKLORNY FESTIVAL VYCHODNA
Nam SNP12,
81234 Bratislava

12-14.7.1996 July 1997
FOLKLORNÉ SLAVNOSTI POD POLANOU
Dom Kultúry A. Sládkovica, 96212 Dervu

Slowenia

Feb. 1996 Feb. 1997
KURIENTOVANJE, CARNIVAL FESTIVAL PTUJ
Slovenski trg 14,
SL-62250 Ptuj

May 1996 May 1997
WINE SPRING METLIKA
Máštini trg 24,
SL-68330 Metlika

June/July 1996 1997
FOLKART MARIBOR
Kneza Koclja 9,
SL-62000 Maribor

Sept. 1996 Sept. 1997
GOLDEN ACCORDION LJUBECNA
Kebekova 45, SL-63211 Skofja vas.

Spain

4-8.5.1996
MOSTRA DE DANZAS POPULAR
Sant ramon 20, E-08290 Cerdanyola del Valles-Barcelona

23.6-2.7.1996
FESTIVAL FOLCLORICO INTERN. DE EXTRAMADURA
Apartado 467-E-60080 Badajoz

2-9.7.1996
JORNADAS FOLKLORICAS NAZARENAS INTERN.
Mallizas 33, 41700 Dos Hermanas-Sevilla

3-10.7.1997
"FOLK DE MUNDO"
Apartado 417-E-23080 Jaen

6-9.7.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Valverde 5-E-11004 Cadiz

16-23.7.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Apartado 352-E-09080 Burgos

16-23.7.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Ronda de Alarcos, 18-E-13002 Ciudad Real

20-31.7.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Santa Maria 10-E-48920 Portugalete (Bizcaya)

23-30.7.1996
MOSTRA INTERN. FOLKLORICA
Apartado 39, E-07100 Solter-Mallorca

27.7-5.8.1996 1997
FESTIVAL FOLCLORICO DE LOS PIRINEOS
Pl. Mayor 24, E-22700 Jaca (Huesca)

1-5.8.1995
MOSTRA FOLKLORICA POPULAR INTERN.
Garcia Doriga 15-1-E-27850 Vivero-Lugo

2-5.8.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Maternidad2-3-E-33307 Gijon (Asturias)

3-15.8.1996
FESTIVAL DE LOS PUEBLOS DEL MUNDO
Av. del Cuartel S/N-E-06225 Ribera del Fresno-Badajoz

4-13.8.1996
XORNADAS DE FOLKLORE
Seixalbo, Ctra. Gral 42,
E-32970 Orense

16-19.8.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
San Nicolás 11-2-E-15001 La Coruña

17-25.8.1996
MUESTRA INTERN. DE FOLKLORE
Av. de la Libertad
68-E-30710 Los Alcazares-Murcia

19-26.8.1996
FESTIVAL INTERN. DE DANZAS
Avd. de Andalucia
21-E-21004 Huelva

21-25.8.1996
FESTIVAL INT. DE MUSICA Y DANZA POPULAR
La Camara 49-1-E-33207 Aviles-Asturias

24.8-1.9.1996
MUESTRA INTERN. DE FOLKLORE
Apartado 72-E-44080 Teruel

28.8-5.9.1996
MUESTRO FOLCLORICA INTERN.
Calle Calvo Asensio 6,
E-22400 Ronda-Malaga

31.8-3.9.1996
FESTIVAL INTERN. DE DANSES VILA-REAL
Soades 8-3 B-E-12540-Castellon

אני זוכרת במיוחד את היום בו חגגו לה שמונים שנה. ישבה על כורסא בלב אולם הומה ומלא שמחת ידידיה ותלמידיה. ישבה כילדה צייתנית, מחייכת ושמחה ועם זאת כאילו תוהה, מה אתם רוצים מחיי? אני רוצה רק לקום ולרקוד. אך היתה בה גם שלווה העמל לאחר יום עמלו. עם כל סערת רוחה היא דיברה תמיד בלשון השלום. אצלה היה השלום לא רק עכשיו אלא גם אתמול והיום ומחר וביום ובלילה. אופיה, התנהגותה, יחסה אל אנשים ואל העולם ובעייתיו היו משוחררים מכל תסביכים שהם. היתה ציפור דרור משוחררת שרתמה עצמה לשחרור חברה ותרבות מכל דעות קדומות. מעולם לא דיברה פטריטית. הציונות שלה נכנסה לרגליה, שהיו כמחרשה שפילחה תלמים בשדה המחול הישראלי על גווניו השונים. אמרתי לכם: פלחה יקית.

החן של ריקודי העם בשנות הארבעים היה החן של חלוציות. יש אומרים, שדליה הראשונה היתה קריאת דווקא של ארץ ישראל

5-15.9.1996
JORNADE INTERN. FOLKLORIQUE CATALUNYA
Viladomat 271-273-E-08021 Barcelona

12-16.9.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
Av. Juan Carlos I, 8-2-E-30800 Lorca-Murcia

Sweden

5-7.7.1996 4-6.7.1997
RATTVIKSDANSEN
Box 43-S-79521 Rättvik

Switzerland

4-11.8.1996 2-9.8.1998
FESTIVAL INTERN. FOLKLORIQUE D'OCTODURE
MARTIGNY
Tourist Office-CH 1920 Martigny

21-24.8.1996
FESTIVAL DE FOLKLORE INTERN. DU CANTON DE NEUCHÂTEL
Casa Postale 517,
CH-2000 Neuchâtel

27.8-1.9.1996
26-31.8.1997
RECONTRES FOLKLORIQUE INTERNATIONALES
FRIBOURG
Case Postale 770, CH-1700 Fribourg

1996 1997
INTERN. VOLKSTANZTREFEN ZÜRICH
Rutlistr. 7, CH-8400 Winterthur

Turkey

1-6.6.1996
INTERN. CHILDREN'S FOLK FESTIVAL
Mr. Ertum Ocal, P.B. 2, TR-Ataköy/Istanbul

19-25.7.1996
INTERNATIONAL YESILKÖY FOLK DANCEFESTIVAL
Salihye Sok Ömür Apt. 16/2 TR-Yesilköy-Istanbul

16.24.9.1996
INTERN. ATAKÖY FOLKLORE FESTIVAL
Mr. Ertum Ocal, P.B.2,
TR-Ataköy/Istanbul

USA

May 1996
INTERN. FOLKFEST
1019 E Northfield Boul.
USA-Murfreesboro, TN. 37130

18-27.7.1996
FOLKMOT USA
P.O.Box 523, USA-Waynesville NC 28786

21-27.9.1996
UTAH'S DIXIE INTERN. FOLKFEST
P.O.Box 935,
St.Georg/Utah 84771

5-8.7.1996 4-7.7.1997
INTERN. TRACHTENTREFFEN
MOSEL
Verkehrsbüro/Postfach 60, D-54536 Krov/Mosel

12-15.7.1996 11-14.7.1997
EUROPÄISCHES FOLKLORE-FESTIVAL
Postfach 15 64 (Rathaus), D-54634 Bitburg/Eifel

11-15.7.1997
SCHLITZERLÄNDER HEIMAT-UND TRACHTENFEST
Ahornweg 12, D-36110 Schlitz

July 1996 July 1997
INTERN. FOLKLORETANZFEST
Macklenburg-Vorpommern
D-18311 Ribnitz-Damgarten

16-21.7.1997
INT. BEEKETRACHTENFEST
Fasanenweg 10, D-27383 Scheessel

July 1997
INTERN. SCHÜTZEN-UND FOLKLOREFEST
Usinger Str. 2, D-61273 Wehrheim

16-22.7.1997
INTERN. HEPPENHEIMER TRACHTENFEST
Ortstr. 19, D-64646 Heppenheim-Erbach

16-22.7.1997
INTERN. VOLKSANZTREFFEN
Bachstr. 4, D-99869 Wechmar

22-28.7.1997
INTERN. FOLKLORE FESTIVAL HANSESTADT WISMAR
Max-Reichpietsch-Weg 2, D-23968 Wismar

20-28.7.1996 July 1997
EUROPÄISCHE JUGENDWOCHE
BURG LUDWIGSTEIN
Gossfeldener Str. 8, D-35091 Cölbe

July 1997
BEGEGNUNGSWOCHE EUROPÄISCHE JUGEND
Mettinger Str. 198, D-49479 Ibbenbühen/Laggenbeck

July 1996 July 1999
SCHLESWIG-HOLSTEINISCHES LANDESTRACHTENFEST
Rathausstr. 2, 24103 Kiel

1996
INTERN. FOLKLOREFESTIVAL
FÜR KINDER- UND JUGENDESEMBLES
Steklenburger Allee 51, D-06502 Thale/Harz

1-4.8.1996
INTERN. FOLKLOREFESTIVAL ERFURT
Warschauer Str. 1/78, 99089 Erfurt

Aug. 1996 Aug. 1998
SCHLESWIG-HOLSTEN-TAG
Rathausstr. 2, 24103 Kiel

Aug. 1996
INTERN. TRACHTENFEST SEESEN
Sweenhof 13, D-38729 Seesen

Aug. 1997
EUROPÄISCHE TRACHTENWOCHE
Stadtverwaltung/Postfach, D-23730 Neustadt/Ostsee

16-18.8.1996
INTERN. LOGER MUSIKTAGE
Eitzendorfer Str. 8, D-29320 Marfeld

Aug. 1997
INTERN. ÖRZETALFEST
Schlüberkerweg 3, D-29320 Hermannsburg

Aug. 1997
INTERN. TRACHTEN- UND MUSIKFEST ELLERS/RHÖN
Steenster Strabe, D-36145 Hofbieber 5

28.8-2.9.1996 3-7.9.1998
INTERN. GILDEFEST
Postfach 93, D-36331 Lauterbach

Sept. 1997
INTERN. FOLKLOREFEST ANKLAM
Bluthsluster Str. 23, 17389 Anklam

5-9.9.1997
INTERN. INSELFEST FINKENWERDER
Schohtek 30, D-21129 Hamburg

6-10.9.1996 12-16.9.1996
ALSDORFER EUROPAFEST
Postfach 1340, D-78199 Alsdorf

19-22.10.1996 18-21.10.1997
INTERN. BRÄUNLINGER KILBIG
Ebermannstr. 20, D-78299 Bräunlingen

Greece

2-6.7.1996 July 1997
INTERN. FOLK-FESTIVAL NEA KARVALI
Politistiki Stegi, Gr-64006 Nea Karvali

10-14.7.1996 July 1997
INTERN. FOLK-FESTIVAL NAOUSSA
Philippou 2, GR-59200 Naoussa

15-19.7.1996 July 1997
INTERN. FOLK FESTIVAL IOANNINA
45, October 28th Str., GR-45444 Ioannina

15-19.7.1996 July 1997
INTERN. FOLK FESTIVAL OLYMPUS
P.O.Box 36, GR-60100 Katerini

17-21.7.1996 July 1997
INTERN. CHILDREN FOLK-FESTIVAL PREVEZA
Ethnikis Antistasis, GR-48100 Preveza

Hungary

C/O
CIOFF, Corvim Ter 8,
Budapest 1011

30-31.3.1996 1997
NATIONAL "TÁNCCHÁZ" MEETING AND FAIR BUDAPEST
CIOFF Hungary

6-14.7.1996
DANUBE FOLKLOREFESTIVAL. BAJA-KOLOCSA-
SZEKSZÁRD
CIOFF Hungary

9-20.8.1996 1997
INTERN. FOLKDANCE FESTIVAL SZEGED
CIOFF Hungary

3-11.8.1996
WEDDING IN SÁRKÖZ DECS
CIOFF Hungary

14-21.8.1996
"ZEMPLÉN" INTERN. CHILDREN FOLKDANCE FESTIVAL
SÁTORALJAUJHELI
CIOFF Hungary

16-22.8.1996 1997
INTERN. FOLKLOREDAYS SÁRVAR
CIOFF Hungary

19-21.8.1996 1997
TRADES FESTIVITIES BUDAPEST
CIOFF Hungary

24-31.8.1996
INTERN. FOLKFESTIVAL GYÖNGYÖS
CIOFF Hungary

4-8.9.1996 1997
INTERN. FOLKS DANCE FESTIVAL EGER
CIOFF Hungary

19-22.9.1996
NATIONAL FOLKDANCE FESTIVAL SZEKSZÁRD
CIOFF Hungary

Lithuania

24-28.5.1996 23-27.5.1997
INTERN. FOLKLOREFESTIVAL VILNIUS Gedimino Ave. 9,
2000 Vilnius

June 1996
FESTIVAL OF DANCES FOR YOUTH
Dauksos 48-64, 5500 Mazeikiai

July 1996 July 1999
INTERN. FOLKLORE-FESTIVAL BALTICA
Barboros Radvilaite 8, 2600 Vilnius

Luxembourg

July 1997
INTERN. FOLKLOREFESTIVAL
BP 111, L-7502 Mersch

Malaysia
CIOFF P.O.B. 10803
Kuala Lumpur

April 1996
MALACCA HISTORICAL CITY CELEBRATION MELAKA
CIOFF Malaysia

November 1996
FESTIVAL OF TRADITIONAL DANCE AND MUSIC,
PENANG
CIOFF Malaysia

May 1996
SABAH FESTIVAL, KOTA KINABALU, SABAH
CIOFF Malaysia

August 1996
PORT DICKSON FESTIVAL
N. SEMBILAN
CIOFF Malaysia

April 1996
KELANTAN INTERN. KIFE FESTIVAL KOTA BAHRU,
KELANTAN
CIOFF Malaysia

1996
WORLD ABORIGINE MUSIC FESTIVAL KUALA LUMPUR
CIOFF Malaysia

20-31.8.1996
August 1997
KARNIVAL JAHOR
JAHOR BAHRO
CIOFF Malaysia

Moldova

21-17.1.1996
FESTIVALUL INTERN. FOLCLOR
Str. Nicolae Iorga 15, 277012 Chisinau

Netherlands

June 1996 June 1997
SALLAND FESTIVAL
De Maten 40, NL-8101
GC Raalte

19-24.6.1996 June 1997
INTERN. FOLKLOREADE
Preangerstraat 7, NL 7541 AG Enschede
26.6-1.7.1996 June 1997

INTERN. FOLKLORSTISCH FESTIVAL
"OP ROAKELDAIS" WARFFUM
Onnemaweg 3-NL-9997 NG Zandweer

July 1996
INTERN. FOLKLORE FESTIVAL HOLTEN
Kolweg 80, NL-7451
AD Holten

12-21.7.1996
INTERN. FOLKLORISTISCHE
PARADE BRUNSSUM
Postbus 250, NL-6449
AG Brunssum

21-28.7.1996
20-27.7.1997
INTERN. FOLKLORE FESTIVAL ZEELAND
Postbus 105-NL-4550
AC Sas Van Gent

30.7-4.8.1996
29.7-3.8.1997
SIVO-FESTIVAL ODOORN
Jsmijnstraat 7, NL-7873
AV Odom

Norway

May 1997
FOLKDANSIGILDA I BERGEN
Boks 406, N-5001 Bergen

11-14.7.1996
10-13.7.1997
FØRDE INTERN. FOLKMUSIC FESTIVAL
P.O.Box 395-N-6801 Førde

Poland

23-27.5.1996 May 1997
PYRZYCKIE SPOTKANIA Z FOLKLOREM
Pyrzycki Dom Kultury, PL-74-200 Pyrzyce

15-21.7.1996 July 1997
POLESKIE LATO Z FOLKLOREM
Al. Wyzwolenia 4,
PL-22-200 Wlodawa

22-29.7.1996 July 197
FETE DES ENFANTS MONTAGNES
ul. Jagiellonska 60,
33-300 Nowy Sacz

23-27.7.1996
July 1997
MIEDZYNARODOWE SPOTKANIA Z FOLKLOREM
ul. Armii Krajowej 12,
PL-78-100 Kolobrzeg

27.7-4.8.1996
August 1997
TUDZIEN KULTURY BESKIDZKIEJ
ul. 1 Maja 8, PL-43300 Bielsko-Biala

11-18.8.1996
August 1998
INTERN. FOLK SONG AND DANCE FESTIVAL
11 Sienkiewicza,
PL-65431 Zielona Gora

Sept. 1997
INTERN. STUDENT'S FOLKLORE FESTIVAL
ul. Bankowa 12,
PL-40-007 Katowice

Portugal

13-18.8.1996
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE MONTANHAS DE
PORTUGAL
Rancho Folclorico da Casa do Povo de Vilarandelo,
P-5430 Valpaços

תחזית פסטיבלים של ריקודי-עם בעולם

לפי פרסומי C.I.O.F.F., ההתאחדות העולמית לפולקלור.

לבירור פרטים יש לפנות ישירות להנהלות הפסטיבלים.

Belgium

MIDDENEUROPEES FOLKLORE FESTIVAL
Brusselstraat 22-B-1700 Diibeek

April 1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE DE LA VILLE DE SAINT GHISLAIN
Av. des Tilleuls 15, B-7040 Quevy

1997
INTERN. ZOMERFESTIVAL VOR VOLKSDANS-IZEGEM
Neerhofstraat 53-B-8870 Izegem

5-12.7.1996 11-18.7.1997
WERELDFESTIVAL VAN FOLKLORE-SCHOTEN
Sparrenlaan 9-B-2900 Schoten

17-21.7.1996 11-18.7.1997
FESTIVAL INTERN. DE DANSES FOLKLORIQUES MARCINELLE
Av. des Mugets 16, B-6001 Marcinelle

20-24.7.1996 1997
DE PIKKELING
Dorpstraat 71, B-9310 Baarddegem-Aalst

25-31.7.1996 1998
FESTIVAL INTERN. DE DANSES FOLKLOREIQUE LIEGE
Rue des Eglantiers 38, B-4000 Liege 1

Aug. 1997
FESTIVAL DRIESKES KERREMES
Kronenhoeckstraat 8, B-9179 St. Gillis-Waas

2-5.8.1996 1997
INTERN. VOLKSDANSFESTIVAL MORBEKE-WAAS
Peene 44-B 9185 Wachtebeke
8-14.8.1996 1997
INTERN. VOLKLOREFESTIVAL EDEGEM
Onafhankelijkheidsstraat 34-B-2650 Edegem

21-25.8.1996 1997
INTERN. VOLKLOREFESTIVAL BONHEIDEN
Kampenlaan 43, B-3140 Keerbergen

18-21.8.1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE DE JAMBES
Av. Jean Materne 168, B-5100 Jambes (Namur)

28.9-6.10.1996 27.9-5.10.1997
FESTIVAL INTERN. DE DANCES FOLKLORIQUES DE TOURNAI
29, Chemin de Maire, B-7500 Ere

Brazil

8-15.4.1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE-CARUARU
Rua Jose Verissimo 100, Caruaru-Pernambuco

18-24.4.1996 1997
INTERN FOLKLORE FESTIVAL PARAIBA
Rua Jose Verissimo 100, Caruaru-Pernambuco

1-15.8.1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE MATO GROSSO
Rua Santo Antonio 63, Caceres

1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE DE PASSO FUNDO E FARROUPILHA
Rua Castanho da Rocha 291, Passo Fundo

15-30.9.1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE CURITUBA
Av. Desembargador Wisthephalen 15, Curitiba

Canada

1996 1997
FESTIVAL FOLKLORIQUE INTERN. DE LACHINE
70, 15e Avenue, Lachine (Quebec) H8S 3L8

1996 1997
FESTIMONDE/WORLDFEST
P.O.Box 877, Cornwall (Ontario) K6H 5T9

1996 1997
FESTIVAL MONDIAL DE FOLKLORE DE DRUMMONDVILLE
405 St.-Jean, Drummondville (Quebec) J2B 5L7

Croatia

1996 1997
"ZARMONIKU V ROC"
HR-51425 Roc (Buzet)

1996 1997
JADRANSKI FOLKLORNI FESTIVAL
Cankarova 3, P.O. Box 151-HR 58000 Split

1996 1997
ZLATNA-SOPELA
Zagrebacka ul. 9, HR-51440 Porec

Czech Republic

28-30.6.1996 1997
MEZINARODNI FOLKLORISTICKY FESTIVAL
Ustav lidove Kultury
CS-69662 Straznice-Zamek

England

2-9.8.1996 1-8.8.1997
SIDMOUTH INTERN. FESTIVAL OF FOLK ART
6 East Street-Sidmouth -Devon EX 10 8BL

10-17.8.1996
BILLINGHAM INTERN. FOLKLORE FESTIVAL
Festival Office , Municipal Buildings, Town Center,
Billingham-Cleveland TS23 2LW

Finland

1996
DISPALAN SOTTIISI INTERN. FOLKLORE FESTIVAL
Keskustori 4, 33100 Tampere

28-30.6/5-7.7.1996
JUTAJAISET
Rovokatu 26, 96200 Rovaniemi

1996
KAUSTINEN FOLK MUSIC FESTIVAL
P.O. Box 24-SF 69601 Kaustinen

France

11-16.5.1996 1997
"LA CAPELINE"
FESTIVAL MONDIAL DE FOLKLORE JUNIOR
98, Corniche de Oliviers, F-06000 Nice

10-16.6.1996 1997
LES SACRES DU FOLKLORE
B.P. 1307, F-51061 Reims-Cedex

1996 1997
JEUX SANTONS
43, rue Gautier, F-17100 Saintes

4-11.7.1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE DU PAYS BASQUE
5, rue Marengo, B.P. 529, F-64105 Bayonne-Cedex

9-15.7.1996 1997
RECONTRES INTERN.
FOLKLORIQUES ENFANTINES
B.P. 53, F-79400 Saint Mixend-L'Ecole

7-16.7.1996 1997
FESTIVAL MONDIAL DE FOLKLORE
1, rue Basse, B.P. 27,
F-17109 Matha

17-21.7.1996 1997
FESTIVAL MONDIAL DE FOLKLORE
B.P. 1, F-29710 Plouzevet

17-21.7.1996 1997
FESTIVAL FOLKLORIQUE DE LA HAUTE TARENTEISE
245 Allee Rochefort,
F-73700 Bourg Saint Maurice

1996 1997
FESTIVAL FOLKLORIQUE INTERN. DU VELAY
20, bd Marechal-Joffre, F-43000 Le Puy en Velay

1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE MUSIQUE ET FOLKLORE DU MONDE
B.P. 425, F-56404 Auray

1996 1997
FESTIVAL MONDIAL DE FOLKLORE
Office de tourisme, F-34280 La Grande Motte

1996 1997
JOURNEES INTERN. DE FOLKLORE ET D'AMITIE
B.P. 8, F-24290 Montignac

18-22.7.1996 1997
FESTIVAL DE FOLKLORE INTERN. EN GASCOGNE
Place Bossuet, F-32100 Condom

19-29.7.1996
FESTIVAL DE GANNAT LES CUTURES DU MONTE
4, av. de la Republique,
F-03800 Gannat

22-27.7.1996 1997
FESTIVAL INTERNATIONAL
Route de St. Pancrace,
F-20250 Corte

1996 1997
"LA FARANDOLE"
FESTIVAL DE FOLKLORE DU NICE
98, Corniche des Oliviers, F-06000 Nice

23-29.7.1996 1997
MONDIOFOLK
1.Esplenade de la Paix,
F-17270 Montguyon

1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE LA BAIE FOLKLORE DES CONTINENTS
36, Rue A.Dumas, F-29900 Concarneau

31.7-8.1996 1997
FESTIVAL DE FOLKLORE MONDIAL
Quai Kleber 7, F-13500 Martigues

31.7-8.1996 1997
FESTIVAL DE FOLKLORE DU MONT
2. petit rue du clocher,
F-23500 Felletin

1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
B.P. 14, F-16500 Confolens

6-11.8.1996 1997
FESTIVAL FOLKLORIQUE INTERN. DES PYRENEES
B.P. 95, F-64403 Oloron Sainte-Marie

6-11.8.1996 1997
FESTIVAL FOLKLORIQUE INTERN. DU ROUERGUE
Mairie, F-12290 Pont de Salars

9-15.8.1996 1997
FESTIVAL DE MONTOIRE
"DANSES ET MUSEQUES DE MONDE"
Hotel de Ville, F-41800 Montoire

1996 1997
FESTIVAL INTERN. DE FOLKLORE
4 Rue Ebelot, F-31210 Montrejeau

Germany

May 1996 May 1997
VOLKSTANZFESTIVAL BALINGEN
Theophil-Wurm-Str. 21,
D-72336 Balingen-Frommern

May 1997
INTERN. TRACHTENFEST
Verkehrsverein, Postfach 36, 56333 Balingen-Frommern

May 1997
INTERN. LINDENTANZFEST
Am Markt 1a, 98554 Benshausen

June 1997
INTERN. BEGEGNUNGSWOCHE
AUR DER WEWELSBURG
Aldegrevsstrabe, D-33102 Paderborn

24-28.5.1996 1998
INTERN. TRACHTENTAGE
Wingertstabe 9, D-66271
Kleinblittersdorf 4

19-24.6.1996 15-20.7.1998
THÜRINGER TANZFEST KRANICHFELD
Warschauer Str. 1/78, 99089 Erfurt

16-23.7.1997
INT. FOLKLOREFESTIVAL MARBURG-BIEDENKOPF
Golabergstr. 30-D-35091 Colbe

4-8.7.1997
INTERN. FOLKLORE-FESTIVAL
Rhönblich 37, D-36289 Friedewald

1997
INTERN. TANZ-UND FOLKFEST
Markt 7, D-07407 Rudolstadt